

LAUREA - AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden tilintarkastuslain tuomat muutokset tilintarkastajien työhön ja toimenkuvaan

Vänttilä, Marika

2009 Kerava

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Kerava

Uuden tilintarkastuslain tuomat muutokset tilintarkastajien työhön ja toimenkuvaan

Marika Vänntilä
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2009

Marika Vännttilä

Uuden tilintarkastuslain tuomat muutokset tilintarkastajien työhön ja toimenkuvaan

Vuosi 2009 Sivumäärä 48

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia uuden 1.7.2007 voimaan astuneen tilintarkastuslain (459/2007) vaikutuksia tilintarkastajina toimineiden henkilöiden työhön ja toimenkuvaan. Tutkimuksen avulla on pyritty selvittämään, millaisia muutoksia uusi laki on tuonut tilintarkastajina toimineiden henkilöiden työhön. Suomen tilintarkastuslainsäädännön uudistamisen taustalla on ollut EU:n tilintarkastussäännösten uudistaminen vuonna 2006. Tutkimuksen ongelmana on kuitenkin ollut se, koska laki on sen verran uusi, niin sen tuomat vaikutukset saattavat näkyä selkeämmin vasta tulevaisuudessa. Tutkimuksen näkökulmana ovat auktorisoidut tilintarkastajat ja auktorisoimattomat tilintarkastajat eli maallikot.

Teoriaosuudessa on käsitelty lakiuudistuksen lähtökohtia, yleisesti tilintarkastusta ja sen tarkoitusta, sekä uutta lakia tilintarkastajien työn näkökulmasta ja verrattu sen tuomia muutoksia vanhaan lakiin nähden. Tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimukseen haastateltiin kahdeksaa tilintarkastajana toimivaa henkilöä, joista neljä on auktorisoituja tarkastajia ja neljä on maallikotarkastajia. Haastateltavat henkilöt ovat erikokoisista tilintarkastusyrittäjistä, yksityisyrittäjistä isoon kansainväliseen KHT-yhteisöön. Haastattelujen toteuttamistavaksi on valittu puolistrukturoidut teemahaastattelut, sillä ne sopivat tavoitteeseen kerätä tarkastajien näkökulmasta kommentteja ja kokemuksia lakiuudistuksesta sekä lain tuomia muutoksia heidän omaan toimenkuvaansa.

Tutkimustulosten mukaan vahvimpana tilintarkastajien työssä näkyvät kansainväliset tilintarkastusstandardit eli ISA-standardit, jotka muuttavat paljonkin tilintarkastajien työtä. Myös yhdeksi muutokseksi tilintarkastajien työhön tuli tiukentuneet raportointi- ja dokumentointisäädökset, mitkä koettiin työläinä. Maallikotarkastajien keskuudessa laki ei tuonut muutoksia, muuten kuin siltä osin, että heidän tulee suorittaa tilintarkastajien HTM- tai KHT-tutkinto voidakseen toimia tilintarkastajina. Tutkimus osoitti myös selkeän eron isojen ja pienten tilintarkastustoimistojen välillä. Isommissa toimistoissa muutokset ovat näkyneet vähiten, koska niissä on jo muun muassa ollut käytössä uuden lain mukaiset toimintatavat. Yhtenäistä oli kuitenkin se, että lakiuudistus tulee näkymään tilintarkastajien työmäärän kasvuna.

Marika Väänttilä

Changes of the New Auditing Law to Auditors' Work and Work Descriptions

Year	2009	Pages	48
------	------	-------	----

This Bachelor's thesis examines the new Finnish auditing law (459/2007), in application since the 1st of July 2007, and the impact of it on the auditor's work and work description. The aim of this research was to find out what kind of changes the new law has brought to the auditors' profession. Behind the legislation of the Finnish auditing law there is the reform of the auditing regulation of The European Union in 2006. The research problem in this study is that the law is quite recent; therefore its impact might become clearer in the future. The perspective of this analysis is that of the authorized auditors and the non-authorized auditors - i.e. laymen.

The theory section deals with auditing and the auditor's perspective with the new law, the changes between the new and the old law being compared to each other. This research was based on the qualitative information acquisition method: a half structured interview of the authorized and non-authorized auditors. The aim was to aggregate auditors' and laymen's comments, opinions and experiences about this new law to their own work. For this research, eight auditors were interviewed; four of them were authorized auditors and four non-authorized laymen. They all worked for companies of different sizes.

According to the results of this research, the most apparent changes in the auditors' work are related to the International Standards on Auditing (ISA). Moreover, the tightened documentation regulations will change the auditor's work, which the auditors experienced as laborious. In the laymen's auditing work, though, there were not any changes, except that accomplishing the Authorized Public Accountant degree or Chartered Accountant degree enables them to function as auditors. This research also showed the difference between large and small auditing companies. In the large companies, the changes are smaller than in the small companies. The modes of operations have been used before this new law in large companies. However, there is one common factor between large and small companies; the new law will increase the amount of work for all auditors.

Key words Auditing, Auditing law, International Standards on Auditing

Sisällys

1	Johdanto.....	5
1.1	Tutkimusongelma	6
1.2	Tutkimuksen rajaus ja kuvaus	7
1.3	Teoreettinen viitekehys.....	7
2	Tilintarkastus	8
3	Tilintarkastuslaki.....	8
3.1	Tilintarkastajan kelpoisuus	9
3.2	Tilintarkastajien tutkintovaatimukset.....	10
3.3	Tilintarkastusvelvollisuus	12
3.4	Tilintarkastajaa koskevat muut säännökset	13
3.5	Tilintarkastuksen sisältö	17
3.6	Tilintarkastajan raportit	18
3.7	Tilintarkastajan vastuu ja vastuuvapaus	21
3.8	Tilintarkastuslain siirtymäajan säädökset	23
4	Tutkimus.....	25
4.1	Tutkimusmenetelmät	25
4.2	Tutkimustulokset	25
4.2.1	Haastateltavien henkilöiden koulutus ja alan työkokemus	26
4.2.2	Lakiuudistuksen merkittävimmät asiat	26
4.2.3	Suhtautuminen lakiuudistukseen	27
4.2.4	Lakiuudistuksen toteutuminen käytännössä	30
4.2.5	Uuden lain vaikutukset työtehtäviin	31
4.2.6	Työtehtävien ja työmäärän muutokset.....	33
4.2.7	Pienten yhtiöiden tilintarkastusvelvollisuus	35
4.2.8	Muita näkemyksiä lakiuudistuksesta	36
5	Yhteenveto	37
5.1	Tilintarkastajien tulevaisuus	40
5.2	Tutkimusetiikka ja luotettavuuden arviointi	41
5.3	Lopuksi	43
	Lähteet	45
	Liitteet.....	47

1 Johdanto

Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2007. Voimaan astunut tilintarkastuslaki kumosi Suomen ensimmäisen, vuonna 1995 voimaan astuneen tilintarkastuslain. Tilintarkastuslainsäädännön uudistamisen yhtenä lähtökohtana on ollut EU:n tilintarkastussäännösten uudistaminen vuonna 2006. EU:n tilintarkastusdirektiiviin (2006/43/EY) on kirjattu tilintarkastusmääräykset, jotka koskevat kaikkia Euroopan yhteisön jäsenmaita. (Korkeamäki 2008, 10.) Euroopan yhteisöjen tilintarkastusdirektiivit ovat vaikuttaneet keskeisellä tavalla Suomen tilintarkastus- ja kirjanpitolainsäädäntöön, sillä Euroopan yhteisöjen säätely tapahtuu ensisijaisesti Euroopan parlamentin ja neuvoston säätämien direktiivien kautta (Horsmanheimo & Steiner 2008, 131).

Uutta tilintarkastusdirektiiviä pidetään tilintarkastuksen kannalta tärkeimpänä Euroopan yhteisöjen säädöksenä. Sen tavoitteena on tilinpäätöksen uskottavuuden ja luotettavuuden varmistaminen, sekä saada sijoittajat luottamaan pääomamarkkinoiden toimintaan. Laajalaisempi tavoite on uuden direktiivin myötä tilintarkastussäännösten harmonisointi. Jäsenvaltioille on annettu oikeus tiukentaa direktiivin säädöksiä omassa lainsäädännössään, ellei direktiivin säädöksissä ole siihen muita edellytyksiä. Direktiivin täytäntöönpanolle annettiin EU:n jäsenille 24 kuukautta aikaa alkaen kevästä 2006. Direktiivi sisältää säädöksiä koskien tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksia, tilintarkastajien riippumattomuutta, hyvää mainetta, jatkuvaa kouluttautumista, tilintarkastuksessa sovellettavia standardeja, sekä ammattieettisiä periaatteita. Direktiivi sisältää myös määräyksiä tilintarkastusalan valvonnasta ja viranomaistoiminnasta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 133.)

Uusi tilintarkastusdirektiivi vaikutti kolmella eri tavalla Suomen lainsäädäntöön. Pääosin se pantiin jo täytäntöön Suomen tilintarkastuksen lakiuudistuksella, joten sen tärkein säädös on tilintarkastuslaki (459/2007). Direktiivi sisältää asioita, jotka ovat sisältyneet Suomen lainsäädäntöön ja asioita joita tarkennettiin uudessa tilintarkastuslaissa, sekä kolmantena asioita, jotka otettiin mukaan uuteen vuoden 2007 tilintarkastuslakiin. Täysin uusina säädöksinä tuli Suomen tilintarkastuslakiin esimerkiksi kansainvälistä valvontayhteistyötä koskevat artikkelit. Sen lisäksi tuli uutena lakiin sellaisia asetuksia, jotka ovat olleet Suomessa ennestään voimassa, mutta eivät ole sisältyneet lakisäädöksiin. Sellaisia ovat olleet esimerkiksi laadunvarmistusta ja sen valvontaa koskevat säännökset. Uuden direktiivin kaikkia säännöksiä ei kuitenkaan sisällytetty suoraan uuteen tilintarkastuslakiin vaan sen sijaan muihin säädöksiin tai asetuksiin. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 138.)

Uusi tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajia noudattamaan direktiivin 2006/43/EY 26 artiklassa tarkoitettuja yhteisössä sovellettaviksi hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Standardien noudattaminen on lakisääteistä kun ne hyväksytään EU:ssa sovellettaviksi. Ennen kuin standardit on hyväksyty, ne arvioitaisiin hallituksen esityksessä osana hyvää tilintarkastustapaa. (HE 194/2006, 13 §). Tilintarkastuslaissa mainituilla kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla tarkoitetaan ISA-standardeja (International Standards on Auditing, ISA). Ne on antanut IFAC (International Federation of Accountants), mikä on laskentatoimen ammattihenkilöiden kansainvälinen kattojärjestö. IFAC:iin kuuluu Suomessa tilintarkastajien KHT-yhdistys - Föreningen CGR ry ja HTM-tilintarkastajat ry. Yhtenä IFAC:in tehtävänä on laatia standardeja, joita sovelletaan tilintarkastuksessa ja muussa toiminnassa. ISA-standardeja täydentävät IFAC:in laatimat IAPS-ohjeet (International Auditing Practice Statements). IASP-ohjeet ovat käytännönohjeita tilintarkastajille standardien soveltamisessa ja niiden tarkoitus on edistää hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner, 82.) IFAC:in laatimat standardit on jaettu viiteen pääryhmään: laadunvalvontastandardeihin (ISQC), tilintarkastusstandardeihin ja suosituksiin (ISA), yleisluonteista tarkastusta koskeviin standardeihin (ISRE), varmennustoimeksiantostandardeihin (ISAE) ja liitännäispalvelustandardeihin (ISRS). (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008.)

Suomessa KHT-yhdistys on vastuussa IFAC:in standardien kääntämisestä, soveltamisesta ja julkaisusta (Horsmanheimo & Steiner 2008, 83). Ensimmäiset KHT:n antamat tilintarkastus-suositukset tulivat voimaan jo 1.7.2000. Ne noudattavat pitkälti IFAC:in antamia standardeja. Suosituksia on sen jälkeen täydennetty ISA-standardeissa tapahtuneita muutoksia vastaaviksi. KHT-yhdistyksen hallitus on hyväksynyt tilintarkastus- ja muita standardeja vuodesta 2006. Vuodesta 2006 standardit ovat suoria käännöksiä IFAC:in antamista standardeista, mutta niihin on tarvittaessa tehty Suomen lainsäädännöllisiä lisäyksiä ja merkitty ne FI-tunnuksella. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008.)

1.1 Tutkimusongelma

Opinnäytetyön tavoitteena on tarkastella 1.7.2007 voimaantullutta tilintarkastuslakia sen suhteellisen suurine muutoksineen. Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa uuden lain vaikutuksia tilintarkastajina toimivien henkilöiden näkökulmasta.

Tutkimusongelma on lyhyesti: Millaisia käytännön muutoksia uusi tilintarkastuslaki aiheuttaa tilintarkastajien työhön ja toimenkuvaan?

Työn tarkoitus on tutkia, kuinka uusi laki vaikuttaa tilintarkastajien asemaan ja toimenkuvaan ja mitä ja minkälaisia muutoksia se niihin tuo. Tutkimuksen avulla on pyritty keräämään tietoa uuden lain vaikutuksista. Tavoitteena on myös selvittää, mikä on uuden lain tarkoitus ja

mihin lakiuudistuksella pyritään. Työssä on tutkittu erityisesti lain tuomia vaikutuksia tilintarkastajien omaan työhön ja toimenkuvaan. Eli esimerkiksi minkälaisia mahdollisia muutoksia uusi laki tuo heidän työtehtäviinsä. Tutkimuksen ongelmana on kuitenkin se, että koska laki on vielä suhteellisen uusi, niin tässä vaiheessa tilintarkastajilla ei ole paljon kokemusta uuden lain mukaisista tarkastuksista, sillä he tekevät vasta nyt uuden lain mukaisia tilintarkastuksia niille yrityksille, joiden tilikausi on ollut vuoden mittainen ja päättynyt 30.6.2008 tai sen jälkeen. Siksi jo lähtökohtaisesti pyrittiin kuulemaan tarkastajien näkökulmia ja kommentteja siitä, kuinka lakiuudistukseen on kaiken kaikkiaan suhtauduttu ja onko kyseinen uudistus ollut toivottava ja tarpeellinen, ja onko siinä ilmennyt jo jotain ongelmia.

1.2 Tutkimuksen rajaus ja kuvaus

Tutkimus on rajattu koskemaan uutta lakia nimenomaan tilintarkastusalan ja tilintarkastajina toimineiden henkilöiden näkökulmasta. Kauppa- ja teollisuusministeriö on tehnyt laajan tutkimuksen uuden lain taloudellisista vaikutuksista, joten siksi se osa on jätetty pois. (Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudelliset vaikutukset 2006.) Lakia ei myöskään ole tutkittu suoraan yritysten näkökulmasta eli miten he ovat ottaneet lakiuudistuksen vastaan ja niin edelleen.

Lähinnä on keskitytty tutkimaan kuinka uudistus on vaikuttanut ja miten se tulee vielä vaikuttamaan juuri auktorisoitujen tarkastajien ja auktorisoimattomien maallikotarkastajien työhön ja toimenkuvaan. Tutkimuskohteena ovat auktorisoidut eli KHT- ja HTM-tilintarkastustutkinnon suorittaneet tarkastajat, sekä auktorisoimattomat tarkastajat eli niin sanotut maallikotarkastajat erikokoisista toimipaikoista.

1.3 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyön teoriaosio käsittelee uutta 1.7.2007 voimaanastunutta tilintarkastuslakia ja sen tuomia muutoksia. Teoreettinen viitekehys koostuu kahdesta osasta: tilintarkastuksesta ja tilintarkastuslaista. Johdannossa on käyty läpi uuden tilintarkastuslain taustaa, sillä sen lähtökohtana on uusi EU:n tilintarkastusdirektiivi. Johdantokappaleessa on selvennetty, mitä tarkoitetaan kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla eli ISA-standardeilla.

Tilintarkastuksen kappale käsittelee tilintarkastajan valintaa ja tilintarkastuksen tarkoitusta yhteiskunnassa. Tilintarkastuslakia koskevassa kappaleessa on määritelty tilintarkastajia velvoittavat uuden lain mukaiset asetukset ja tuotu esille muutoksia vanhaan lakiin nähden. Sen lisäksi ISA-standardit on otettu huomioon niissä kohdissa, joissa ne on otettu mukaan tilintarkastuslakiin 2007/459 tilintarkastajia velvoittaviksi säädöksiksi, ennen niiden hyväksymistä EU:ssa, osana hyvää tilintarkastustapaa.

Teoriaosuus perustuu alan kirjallisuuteen, lehtiin ja Internet-lähteisiin. Internetissä ajankoh-
taista tietoa ja artikkeleita aiheesta ovat tarjonneet tilintarkastajien HTM-yhdistyksen ja
KHT-yhdistyksen Internet-sivut sekä niiden lisäksi muun muassa Keskuskauppakamarin sivut.

2 Tilintarkastus

Tilintarkastuksen tarkoituksena on tilinpäätöstietojen luotettavuuden tutkiminen (Kokkonen
2000, 14). Laadittu tilinpäätös kertoo tärkeimmät tiedot yritysten taloudellisesta tilasta.
Etenkin suurempien yhtiöiden omistajat, jotka eivät itse työskentele yrityksessä haluavat
luotettavaa tietoa yrityksen taloudellisesta tilasta. Tilintarkastajan tärkein tehtävä onkin
erityisesti valvoa yrityksen omistajien etuja sekä tarkastaa, onko tilinpäätös laadittu lakien
mukaisesti. Tilinpäätöksen lisäksi tilintarkastajan tehtävänä on myös tarkastaa johdon toimin-
nan lainmukaisuus. Tilintarkastajan tehtävä on lyhyesti sanottuna laillisuuden valvontaa. Ti-
lintarkastus lisääkin yrityksen luotettavuutta yhteiskunnassa. (Korkeamäki 2008, 9.) Tilintar-
kastajan tulee antaa lausunto tilinpäätöksen laatimisesta voimassa olevien säännösten ja
määräysten mukaisesti. Tilintarkastuksen luonne on toteavaa eli se ei saa ohjata tai määrätä
itse toimintaansa. (Kokkonen 2000, 14.) Tilintarkastuksen sisältö on jaettu hallinnon, kirjan-
pidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastukseen (Tilintarkastajan valinta 2008).

Tilintarkastus jakautuu ajallisesti pääjaksoihin, jotka ovat tilikauden aikana tapahtuva tarkas-
tus ja tilikauden päättymisen jälkeen tapahtuva tarkastus. Jos yhtiöllä on useita tilintarkasta-
jia, jakautuvat he tilikauden aikana tapahtuvassa tarkastuksessa ja sopivat yhdessä sen to-
teuttamistavasta. Tilintarkastaja valitaan yhteisön kokouksessa toimikaudeksi. (Kokkonen
2000, 26 - 29.) Tilintarkastaja voidaan valita myös toistaiseksi. Tarkastajan toimikauden mää-
räytyminen tulee yhteisön tai säätiötä koskevien lakien ja niiden omien sääntöjen nojalla.
(Horsmanheimo & Steiner 2008, 190 - 191.)

3 Tilintarkastuslaki

Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2007 tai sen jälkeen alkavalta tilikaudelta. Se kumosi
vanhan voimassa olleen tilintarkastuslain. Lakiuudistus toi mukanaan uusia säädöksiä yhteisö-
jen ja säätiöiden tilintarkastukseen. Lakiuudistus muutti tilintarkastajan kelpoisuutta koske-
via vaatimuksia, sekä samalla uudistettiin tilintarkastajien tutkintovaatimukset. Laki muutti
myös pienten yhtiöiden tilintarkastusvelvollisuutta. Muita tilintarkastajaa koskevia säännöksiä
ovat muun muassa hyvän tilintarkastustavan määrittäminen, laadunvarmistuksesta annetut
asetukset, tilintarkastajien riippumattomuus ja esteellisyys, sekä salassapitovelvollisuus. Uusi
laki vaikutti myös tilintarkastuksen sisältöön, tilintarkastajien raportointiin, vastuuseen ja

vastuuvapauteen. Osaan lain tuomista muutoksista on asetettu muutaman vuoden siirtymäaika vuoden 2011 loppuun asti.

3.1 Tilintarkastajan kelpoisuus

Uuden lain mukaisella auktorisoidulla tilintarkastajalla tarkoitetaan KHT, HTM tai JHTT-tilintarkastajia tai yhteisöjä. KHT-tilintarkastaja on keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymä tilintarkastaja. HTM-tilintarkastaja on kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymä tilintarkastaja. JHTT-tilintarkastaja on julkishallinnon tarkastajaksi hyväksytty luonnollinen henkilö. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 7 §, 30 - 31 §.)

Tilintarkastajaksi voidaan tilintarkastuslain mukaan hyväksyä luonnollinen henkilö, joka ei ole konkurssissa, liiketoimintakiellossa tai sen toimintakelpoisuutta ei ole muulla tavoin rajoitettu, sekä ei ole osoittautunut sopimattomaksi tehtävään (Tilintarkastuslaki 2007/459, 30 §).

Alkuperäisen uuden lain mukaan astui 1.7.2007 voimaan säädös, jonka mukaan KHT-tilintarkastajalta vaaditaan ylempi korkeakoulututkinto, sekä vaadittujen oikeustieteen laskentatoimen sekä muiden kauppaja- ja taloustieteellisten opintojen suorittamista. Lisäksi henkilöltä on edellytetty vähintään kolmen vuoden käytännön kokemusta vaativista tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä sekä KHT-tutkinnon suorittamista. Näistä kyseisistä ehdoista voitiin kuitenkin poiketa tapauskohtaisesti hakijan työkokemuksen ja muiden tehtävien osalta. (Tilintarkastuslaki 2007/259, 30 §.) Keväällä 2008 työ- ja elinkeinoministeriö muutti 22.4.2008 antaneellaan asetuksellaan KHT-tutkintoon hakevien hyväksymisvaatimuksia. Uusi asetus astui voimaan 1.5.2008 ja sitä on sovellettu vuoden 2008 KHT- ja HTM-tutkintoihin. Uuden asetuksen mukaan KHT-tilintarkastajalta vaaditaan nyt alempi korkeakoulututkinto eli nyt myös ammattikorkeakouluopinnot hyväksytään. (KHT-tutkinto 2008.)

HTM-tilintarkastajalta vaaditaan korkeakoulututkinto sekä vaadittujen oikeustieteen, laskentatoimen sekä muiden kauppaja- ja taloustieteellisten opintojen suorittamista. Lisäksi vaaditaan vähintään kolmen vuoden käytännön kokemusta ammattimaisista tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä sekä HTM-tutkinnon suorittamista.

(Tilintarkastuslaki 2007/459, 31 §.)

KHT-yhteisöllä tarkoitetaan keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastustoimintaa harjoittamaa riippumatonta osakeyhtiötä, kommandiittiyhtiötä tai avointa yhtiötä. Enemmistö avoimen yhtiön yhtiömiehistä tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisista yhtiömiehistä on yhtiössä työskenteleviä KHT-tilintarkastajia, on KHT- tai HTM-yhteisöjä tai on ETA-valtiossa hyväksytyjä tarkastajia tai yhteisöjä. Enemmistö osakeyhtiön osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tulee olla edellä mainituilla tarkastajilla tai yhteisöillä.

Sen lisäksi vähintään kaksi kolmasosaa osakeyhtiön hallituksen jäsenistä ja varajäsenistä, sekä puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat yhtiössä työskenteleviä KHT-tilintarkastajia tai ETA-valtiossa hyväksytyjä tilintarkastajia. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 33 §.)

HTM-yhteisöllä tarkoitetaan kauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastustoimintaa harjoittamaa riippumatonta osakeyhtiötä, kommandiittiyhtiötä tai avointa yhtiötä. Enemmistö avoimen yhtiön yhtiömiehistä tai kommandiittiyhtiön vastuunalaisista yhtiömiehistä tulee olla yhtiössä työskenteleviä KHT- tai HTM-tilintarkastajia, KHT- tai HTM-yhteisöjä tai on ETA-valtiossa hyväksytyjä tarkastajia tai yhteisöjä tai jossa enemmistö osakeyhtiön osakkeiden tuottamasta äänimäärästä on edellä mainituilla tarkastajilla tai yhteisöillä. Sen lisäksi vähintään kaksi kolmasosaa osakeyhtiön hallituksen jäsenistä ja varajäsenistä, sekä puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja ovat yhtiössä työskenteleviä KHT- tai HTM-tilintarkastajia tai ETA-valtiossa hyväksytyjä tilintarkastajia.

(Tilintarkastuslaki 2007/459, 34 §.)

3.2 Tilintarkastajien tutkintovaatimukset

KHT- ja HTM-tilintarkastustutkinnot järjestetään vuosittain. Tutkinnot järjestää keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA). Se tekee päätökset hakijoiden kelpoisuudesta osallistua tutkintoon. HTM- tutkinto kestää yhden päivän, kun taas KHT-tutkinto on kestoaltaan kaksi päivää. HTM-tilintarkastajien hyväksymisestä päättää kunkin alueellisen kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta. KHT- ja HTM-tilintarkastajan ammattinimikettä saavat käyttää tutkinnon hyväksytysti suorittaneet henkilöt, kun heitä koskevat tiedot on merkitty Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan tilintarkastajarekisteriin. (Keskuskauppakamari 2008.)

Tilintarkastajien tutkintoon hakevien hyväksymistä koskevia vaatimuksia muutettiin 1.5.2008 voimaan astuneella työ- ja elinkeinoministeriön 22.4.2008 antamalla asetuksella. Asetusta sovellettiin ensimmäisen kerran vuoden 2008 tilintarkastajatutkintoihin. Vanhaa ja uutta lakia käytetään rinnakkain siirtymäkauden ajan vuosina 2008 - 2012. (Keskuskauppakamari 2008.)

Uusi asetus kevensi KHT-hakijoiden koulutusvaatimuksia, sillä nyt hakijoilta vaaditaan vuodesta 2008 alkaen ammattikorkeakoulututkinto ylemmän korkeakoulututkinnon sijaan. Asetuksen mukaan KHT-tutkintoon hakevan tulee olla suorittanut vähintään 60 pistettä tai 40 opintoviikkoa tilintarkastuksen ja laskentatoimen opintoja. Asetuksen mukaisesti opintoihin tulee sisältyä tiettyjä aihealueita koskien muun muassa hyvää tilintarkastustapaa sekä tilintarkastusta ja kirjanpitoa koskevaa säätelyä ja johdon laskentatoimen opintoja. HTM-tutkintoon hakevalta edellytetään vähintään 52 opintopistettä tai 35 opintoviikkoa edellä mainituista opinnoista. (Työ- ja elinkeinoministeriön asetus KHT- ja HTM-tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksista 2008.)

Oikeustieteen opintoja tietyiltä aihealueilta tulee KHT-tutkintoon hakevalla olla suoritettuna 30 opintopistettä tai 20 opintoviikkoa, HTM-tutkintoon hakevalla 22 opintopistettä tai 15 opintoviikkoa. Edellä mainittujen lisäksi KHT- ja HTM-tutkintoon hakevilta edellytetään vähintään 22 opintopisteen tai 15 opintoviikon suuruisia yleisiä kauppa- ja taloustieteellisiä opintoja, joihin sisältyy pääkohdittain seuraavia aihealueita: liiketaloustiede, kansantaloustiede, talousmatematiikka, tilastotiede, yritysrahoitus, rahoitusmarkkinat ja tietotekniikka. Edellisten opintovaatimusten lisäksi voidaan hyväksyä muita vastaavia opintoja. KHT-tutkintoon hakevien hyväksilukemisesta päättää keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta kun taas HTM-tutkintoon hakevien päätöksen tekee kauppakamarin tilintarkastuslautakunta. Kuitenkin osan edellä mainituista KHT- ja HTM-tutkintoon hakevien opintovaatimuksia voidaan korvata tutkinnon yhteydessä suoritettavilla lisätehtävillä. Lisätehtävillä voi KHT-tutkintoon hakeva korvata vaadittuja opintosuorituksia enintään yhdeksän opintopistettä tai kuusi opintoviikkoa tilintarkastuksen ja laskentatoimen, sekä oikeustieteen opintoja ja lisäksi muita opintoja kuusi opintopistettä tai neljä opintoviikkoa. HTM-tutkintoon hakeva voi korvata kaikkia edellä mainittuja opintosuorituksia kutakin enintään kuuden opintopisteen tai neljän opintoviikon verran. (Työ- ja elinkeinoministeriön asetus KHT- ja HTM-tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksista 2008.)

KHT- ja HTM-tutkintoon hakevalla tulee olla vähintään kolmen vuoden käytännön kokemusta tilintarkastuksen ja laskentatoimen tehtävistä. KHT-tutkintoon hakeva voidaan hyväksyä tiettyjen sääntöjen puitteissa estämättä hakija, jolla on viidentoista vuoden kokemus vaatimista laskentatoimen, oikeustieteen ja rahoituksen tehtävistä. HTM-tutkintoon hakeva voidaan hyväksyä estämättä hakija, jolla on viidentoista vuoden kokemus ammattimaisista laskentatoimen, oikeustieteen ja rahoituksen tehtävistä. Kumpaankin tutkintoon hakevilta edellytetään käytännön kokemusta tilinpäätösten tai konsernitilinpäätösten tarkastamisesta. Uuden asetuksen mukaan KHT-tutkintoon hakevalle riittää käytännön kokemukseksi tilintarkastustyössä HTM-tilintarkastajan ohjauksessa saatu kokemus. Sen lisäksi, mikäli hakijalla on käytännön kokemusta JHTT-tilintarkastajana, voidaan sekin hyväksyä vastaavasti käytännön kokemukseksi. Mikäli KHT-tutkintoon osallistuu HTM-tutkinnon suorittaneita henkilöitä, saavat he hyvitystä suoritettusta HTM-tutkinnostaan. Hyvitystä saavat JHTT-tutkinnon suorittaneet henkilöt, jotka hakevat HTM-tutkintoon, sillä heidän tulee suorittaa vain osa HTM-tutkinnosta. Lakiusdistuksen myötä ei ole enää rajoitettu hylätyn osan uusintasuorituksen kertojen määrää. Osittain hyväksytyt tutkintotodistuksen voimassaoloa on jatkettu viiteen vuoteen. Tutkintoon osallistumisen edellyttämien opintojen ja käytännön kokemusta koskevien vaatimusten tulee olla suoritettuna tutkinnon järjestämisaikana mennessä. (Työ- ja elinkeinoministeriön asetus KHT- ja HTM-tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksista 2008.)

3.3 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastusvelvollisuus koskee kaikkia yhteisöjä ja säätiöitä. Uuden lain myötä pienet yhteisöt saivat päättää olla valitsematta tilintarkastajaa, mikäli enintään yksi seuraavista edellytyksistä on täyttynyt kahdella viimeisellä tilikaudella:

- taseen loppusumma 100 000 euroa
- liikevaihto 200 000 euroa
- keskimäärin kolme työntekijää

Kuitenkaan tämä vapautus tilintarkastusvelvollisuudesta ei koske yhteisöjä, joiden pääasiallinen toimiala on arvopapereiden hallinta ja omistaminen tai muuta huomattavaa vaikutusvaltaa muun liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 4 §.)

Tilintarkastuslain mukaan julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tulee valita KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö, mikäli vähintään kaksi seuraavista edellytyksistä käy toteen:

- tase yli 25 000 000 euroa
- liikevaihto yli 50 000 000 euroa
- yhtiön tai säätiön palveluksessa keskimäärin yli 300 henkilöä

(Tilintarkastuslaki 2007/459, 5 §).

Kyseiset ehdot koskevat myös konsernin emoyritystä, mikäli konsernin osalta täyttyy vähintään kaksi edellä mainituista ehdoista. Vähintään yhden emoyrityksen tilintarkastajan tulee toimia tytäryrityksen tarkastajana. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 6 §.)

Tämän lisäksi osakeyhtiölain mukaan julkisessa osakeyhtiössä tulee olla vähintään yksi yhtiökokouksen valitsema KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö (Waris 2008, 64).

Julkishallinnon tai -talouden tilintarkastajaksi voidaan valita KHT tai HTM-tarkastajan tai yhteisön lisäksi JHTT -tarkastaja tai yhteisö (Tilintarkastuslaki 2007/459, 7 §).

Tilintarkastajana toimivan tilintarkastusyhteisöltä edellytetään päävästuullisen tilintarkastajan ilmoittamista (Tilintarkastuslaki 2007/459, 8 §).

Tilintarkastaja voidaan erottaa kesken toimikauden. Tilintarkastajan saa erottaa sen valitsema toimeksiantaja. Erottamiseen vaaditaan perusteltava syy ja erottamisesta tulee antaa selvitys Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle. Tilintarkastaja voi itse erota kesken toimikautensa. Tilintarkastajan tulee antaa selvitys eroamisesta ja sen syistä. HTM-tilintarkastajat ilmoittavat kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnalla ja KHT-tilintarkastajat Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle. Tilintarkastajan vaihtuessa kesken toimikauden velvoittaa laki yhtiön vastuunalaisia henkilöitä valita uusi tilintarkastaja jäljellä ole-

vaksi toimikaudeksi. Tilintarkastajan tulee pyynnöstä antaa seuraajalleen tarpeelliset tiedot. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 10 §.)

Yhteisöjen kokorajoja koskevat säädökset koskevat asunto-osaakeyhtiöitä ja asumisoikeusyhdistyksiä. Lisäksi tulee valita tilintarkastaja jos huoneistoja yhtiön rakennuksissa on vähintään 30 tai on tehty vähintään yhtä monta asumisoikeussopimusta. (Waris 2008, 64.)

Yhdistykset voivat vielä lakiuudistuksen jälkeen valita maallikkotilintarkastajia, sillä vanha laki jäi sen kohdalla entiselleen. Yhdistysten tilintarkastukseen sovelletaankin vanhaa tilintarkastuslakia (936/1994). Yhdistysten tulee vanhojen sääntöjen mukaan valita vähintään yksi tilintarkastaja ja varatilintarkastaja. (Waris 2008, 65.)

Kuitenkin eräiden kirjanpitovelvollisten yhtiömuotojen ei ole tarvinnut valita tilintarkastajaa. Tähän ryhmään kuuluvat kaikki yksityiset elinkeinoharjoittajat eli ammattiharjoittajat ja yksityiset toiminimet, sekä myös maatalousyrittäjät. Valtio, kunnat ja seurakunnat ovat tilintarkastuslain mukaisen tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolella. Niille on olemassa omat erityislakinsa, sillä niillä tilintarkastus poikkeaa tavanomaisesta tilintarkastuslain mukaisesta tilintarkastuksesta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 159 - 160.)

Tilintarkastusvelvollisuutta koskevan lain uudistamisen pohjana on tilintarkastuksen selkeyttäminen ja ammattimaistaminen. Siksi pienet yhteisöt voivat halutessaan valita tilintarkastajan. (Waris 2008, 64 - 65.) Uudistamisen myötä on oletettu tilintarkastuksen laadun parantumisesta, sekä niiden yritysten omistajien, rahoittajien, sekä muiden sidosryhmien aseman paranevan, jotka ovat käyttäneet ennen uudistusta maallikkotarkastajaa (Tilintarkastuslain kokonaisuusuudistus 2008).

3.4 Tilintarkastajaa koskevat muut säännökset

Tilintarkastajalta edellytetään ammattieettisiä periaatteita. Sen mukaan tilintarkastajan tulee suorittaa lain mukaiset tehtävänsä ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 20 §.) Tilintarkastaja on velvoitettu pitämään yllä ja kehittämään ammattitaitoaan, sekä noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa lain mukaisia tehtäviä suorittaessaan (Tilintarkastuslaki 2007/459, 21 - 22 §). Kun on kyse kirjanpitovelvollisen yhteisön tai säätiön tarkastuksesta, edellyttää hyvä tilintarkastustapa tilintarkastuslain 13 §:n noudattamista. Tilintarkastuksen suorittamisessa tulee noudattaa kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Siihen asti kunnes niitä ei ole vielä EU:ssa hyväksytty sovellettavaksi, arvioidaan tilintarkastusta koskevien standardien noudattamista osaksi hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 146.) Hyvän tilintarkastustavan käsitteellä tarkoitetaan Korkeamäen mukaan ”toimintatapaa, jota huolellinen ammattihenkilö kulloinkin tilintarkas-

tustehtävissä noudattaa.” ”Hyvän tilintarkastustavan lähteinä voidaan pitää tilintarkastusta säätelevien lakien, asetusten, ohjeiden ja päätösten lisäksi alan järjestöjen kannanottoja ja suosituksia, ammattikirjallisuutta, sekä yleisiä havaintoja siitä, miten huolellinen ammattihenkilö toimii.” (Korkeamäki 2008, 11.) Horsmanheimo ja Steiner (2008, 147) määrittelevät hyvän tilintarkastustavan toimintaa ohjaavaksi normistoksi. Sen avulla tilintarkastuspalvelujen käyttäjät ja sivulliset voivat arvioida, mitä tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu ja onko hän toiminut jossakin tilanteessa asianmukaisesti.

ISA-standardit ovat keskeisessä osassa hyvää tilintarkastustapaa. Niiden tarkoitus on määrittää hyvän tilintarkastustavan mukainen huolellisuus. Sen myötä keskeinen kriteeri kyseisessä standardistossa on olennaisuus. Tilintarkastajan tulee standardin mukaan kiinnittää huomionsa olennaisiin puutteisiin ja virheisiin. Tilintarkastaja ei ole standardin mukaan vastuussa epäolennaisten puutteiden ja virheiden havaitsemisesta. (Kaisanlahti 2007, 32.)

Tilintarkastajaa koskevia muita säännöksiä ovat laadunvarmistuksesta annetut asetukset, tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys sekä salassapitovelvollisuus.

Laadunvarmistuksen pääperiaatteena on taata luotettavaa tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastajien luotettavuutta lisää jatkuva ylläpito laadun edistämiseksi. Se edellyttää tilintarkastajien yhdistyksiltä kurinpidollisen järjestelmän ylläpitoa sekä kykyä valvoa jatkuvasti työn laatua. Tilintarkastajilta taas edellytetään jatkuvaa ammatillista kehittymistä. (Laadunvalvonta 2006.)

Laadunvalvonnassa on terminologisesti kolme eri käsitettä: laadunvarmistus, laadunvalvonta ja ulkoinen laaduntarkastus (Horsmanheimo & Steiner 2008, 458).

Tilintarkastuksen laadunvarmistuksen yhteisössä määrittää IFAC:in komitean IAASB:n (International Auditing and Assurance Standards Board) antama laadunvarmistusstandardi 1. Standardin mukana yhteisöltä edellytetään sellaista laadunvalvontajärjestelmää, että sillä on varmuus yhteisön ja sen henkilöstön noudattamisesta koskien ammatillisia standardeja sekä määräyksiä ja lainsäädäntöön perustuvia vaatimuksia ja, että vastuullisten henkilöiden antamat raportit olisivat olosuhteisiin nähden asianmukaisia. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 151 -152.)

Laadunvalvonnalla tarkoitetaan tilintarkastusyhteisön omaksumia periaatteita ja menettelytapoja, joiden avulla sillä on varmuus siitä, että yhteisö ja sen henkilökunta noudattavat edellä mainittuja standardin mukaisia vaatimuksia. Ulkoisella tarkastuksella tarkoitetaan tarkastusta, joka on valvontaviranomaisen määräämän laaduntarkastajan suorittamaa tarkastusta tilintarkastajaan tai tilintarkastusyhteisöön. Ulkoisessa laaduntarkastuksessa tarkastetaan

valikoitujen tilintarkastusdokumenttien, tilintarkastusstandardien, riippumattomuusvaatimusten käytettyjen resurssien määrän ja laadun, tilintarkastuspalkkioiden ja tilintarkastusyhteisön sisäinen laadunvalvontajärjestelmä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 458.)

Käytännössä laadunvarmistus määräytyy hyvän tilintarkastustavan, laadunvarmistusta koskevien standardien ja tilintarkastajan työyhteisön noudattaman ohjeistuksen pohjalta. Yleisesti kansainvälisissä suurissa tilintarkastusyhteisöissä on tilintarkastajilla yksityiskohtaiset laadunvarmistusta koskevat ohjeet ja työvälineet, joita tarkastetaan säännöllisen väliajoin ketjun sisällä. Toisin on pienemmissä tilintarkastustoimistoissa työskentelevillä ja yksintoimivilla tarkastajilla, joilla on paljon vaatimattomammat laadunvarmistusjärjestelmät, sillä heillä ei ole muun muassa tukenaan kansainvälisen ketjun ohjeistuksia. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 459.)

Tilintarkastuslaki edellyttää tilintarkastajalta tarkastustyönsä laadusta huolehtimista. Siksi tilintarkastajien tulee osallistua lain edellyttämään laaduntarkastukseen. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 23§.)

Uusi tilintarkastuslaki toi muutoksia tilintarkastajien laadunvalvontatoimintaan. Uuden lain myötä valvonta muuttui viranomaisvetoiseksi, mikä tarkoittaa tässä Tilintarkastuslautakuntaa ja Tilintarkastusvaliokuntaa. Sen mukaan KHT-tilintarkastajien ja -yhteisöjen laadunvarmistuksesta vastaa keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta. HTM-tarkastajien ja -yhteisöjen laadunvarmistuksesta vastaa taas vastaavasti kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 40 §.) Myös laaduntarkastuksen aikaväleihin tuli muutoksia. Uuden lain mukaan laadunvalvonta tapahtuu yksityisiä yhtiöitä tarkastaville henkilöille kuuden vuoden välein ja julkisia yhtiöitä tarkastaville henkilöille kolmen vuoden välein. Euroopan komissio on antanut keväällä 2008 uuden suosituksen koskien julkisia yhtiöitä tarkastavien laadunvalvontaa (HTM-tilintarkastajat ry). Siinä Euroopan komission antama uusi suositus koskee vastuun rajaamismahdollisuuksia (Aejmelaeus 2008).

Uusi tilintarkastuslaki toi muutoksia tilintarkastajien riippumattomuutta ja esteellisyyttä koskeviin säännöksiin. Lain mukaan tilintarkastajan tulee olla riippumaton, mikä edellyttää toimintansa järjestämistä tavalla, joka turvaa riippumattomuuden. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 24§.) Tilintarkastajan riippumattomuus tarkastuskohteesta on tilintarkastajan valitsijoiden luottamuksen perusta. Riippumattomuuden asetusten lähtökohtana on se, että ulkopuoliset tahot voivat luottaa siihen, että tilintarkastaja suorittaa tarkastustyönsä puolueettomasti ja objektiivisesti. (Korkeamäki 2008, 19). Mikäli ei ole edellytyksiä riippumattomaan toimintaan, tulee tilintarkastajan kieltäytyä toimeksiannon vastaanottamisesta tai luovuttava siitä. Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan riippumattomuus voi vaarantua seuraavissa tapauksissa:

- tilintarkastajan taloudelliset tai muut etuudet yhteisössä tai säätiössä tai muu kuin tavanomainen liikesuhde tarkastuskohteeseen
- tarkastuskohteena tarkastajan oma toiminta
- tilintarkastajan toimiessa oikeudenkäynnissä tai muussa asiassa yhteisön tai säätiön puolesta tai sitä vastaan
- tilintarkastajalla ollessa läheinen suhde yhteisön tai säätiön johtoon kuuluvan henkilön kanssa tai osallistuessa yhteisön tai säätiön palveluksessa sen toimeksiannon kohteena olevaan asiaan
- tilintarkastajaa painostettaessa. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 24 §.)

Myöskään lain mukaan tilintarkastajalle maksettava palkkio suoritetusta työstä ei saa vaarantaa sen riippumattomuutta (Tilintarkastuslaki 2007/459, 17§). Kyseinen säännös ei ollut aiemmassa laissa (Horsmanheimo & Steiner 2008, 198).

Lain mukaan tilintarkastaja on esteellinen tehtävää suorittamaan seuraavin edellytyksin, kun tilintarkastaja on:

- yhteisön tai säätiön tai samaan konserniin kuuluvan yhteisön tai osakkuusyrityksen yhtiömies, hallituksen jäsen, toimitusjohtaja tai vastaava
- yhteisön tai säätiön kirjanpidon tai varojen hoitajana taikka valvoo niiden hoitoa
- palvelusuhteessa kyseiseen yhteisöön tai säätiöön tai edellä mainittuihin henkilöihin
- välillinen tai välitön omistus- tai muu vastaava oikeus osakkeeseen tai osuuteen voittoa tavoittelevassa yhteisössä
- rahalaina, vakuus tai muu vastaava etuus kyseiseltä yhteisöltä tai säätiöltä tai johtoon kuuluvalta henkilöltä, taikka on antanut tällaisen etuuden
- ensimmäisessä tai toisessa kohdassa mainitun henkilön puoliso, veli, sisar, taikka on suoraan ylenevässä tai alenevassa sukulaisuussuhteessa.

Tilintarkastaja on myös esteellinen, kun hänen puolisolllaan tai suoraan alenevassa sukulaisuussuhteessa olevalla henkilöllä on välitön tai välillinen omistus- tai muu oikeus osakkeeseen tai osuuteen voittoa tavoittelevassa yhtiössä, niin, että oikeus ei ole merkityksetön. Myös silloin tilintarkastajan katsotaan olevan esteellinen tehtävänsä kun julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaksi valittu luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyhteisön päävastuullinen tilintarkastaja on ottanut vastaan kodissa 1 ja 2 määritellyn tehtävän tai siirtymisestä kyseiseen tehtävään on kulunut alle kaksi vuotta.

(Tilintarkastuslaki 2007/459, 25 §.)

Uuden lain myötä tiukennettiin tilintarkastajien riippumattomuutta koskevia säännöksiä, siten että tilintarkastajan esteellisyysperusteena on nyt vähäinkin osake tai muu vastaava omistus sen tarkastuskohteesta. Aiempaan lakiin verrattuna tilintarkastajan riippumattomuuden

vaaransi vasta huomattava omistus edellä mainituista osuuksista. Kyseinen säännös koskee kuitenkin vain yhteisöjä, jotka tavoittelevat voittoa. Siten tästä suljetaan pois asunto-osaakeyhtiöt ja aatteelliset yhdistykset. (Korkeamäki, 2008, 21.) Lisäksi lakiin on kirjattu säädös koskien julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaa, joka voi olla tilintarkastuslain 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettussa tehtävässä enintään seitsemän vuotta peräkkäin. Sääntö koskee ainoastaan tilintarkastajaksi valittua henkilöä, eli säädös ei edellytä tilintarkastusyhteisön vaihtamista määräajoin. (HE 194 / 2006, 27 §.)

Yksi tilintarkastajan luotettavuuden perusteista on salassapitovelvollisuus. Sen mukaisesti tilintarkastaja ei saa antaa ulkopuolisille tietoja, joita hän on saanut käsiinsä tehtävää suorittaessaan (Korkeamäki 2008, 21). Lain mukaan tilintarkastajaa ei kuitenkaan koske salassapitovelvollisuus, tilanteissa, joissa

- tilintarkastajan on ilmoitettava lain nojalla
- tilintarkastajalla on asianmukainen lupa
- viranomainen, tuomionistuin tai muu henkilö on lain perusteella oikeutettu saamaan tietoonsa salassa pidettäviä tietoja tai
- asiat ovat tulleet jo yleiseen tietoon (Tilintarkastuslaki 2007/459, 26 §).

3.5 Tilintarkastuksen sisältö

Tilintarkastus koostuu kolmesta eri prosessista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja päättämisestä. Suunnitteluvaiheessa tilintarkastaja perehtyy tarkastettavaan kohteeseen, hankkii siitä tietoa, arvioi riippumattomuusvaatimusten täyttymistä ja muodostaa käsityksen toimeksiantajan ehdoista. Suunnitteluvaiheen laajuus muodostuu sen mukaan, onko tarkastettava kohde uusi vai onko tilintarkastaja toiminut kohteen tarkastajana jo pidempään. Tilintarkastuksen suunnittelu luo pohjaa tilintarkastuksen tavoitteelle. Tilintarkastuksen suunnittelua koskevan tilintarkastusstandardin 300 mukaan tilintarkastaja luo suunnitteluvaiheessa kokonaisstrategian ja tarkastussuunnitelman. Kokonaisstrategia määrittelee tarkastuksen laajuuden, ajoituksen, suuntaamisen ja yksityiskohtaisemman tilintarkastussuunnitelman laatimisen. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 219 - 221.) Laadittava tilintarkastussuunnitelma edellyttää järjestelmällisyyttä. Tilintarkastajien tulee laatia tilintarkastussuunnitelma etukäteen ja noudattaa sitä. Standardin mukaan tilintarkastajalta edellytetään tarkastuksen suunnitteluvaiheessa kannanottoa koskien tilintarkastajan olennaisuutta. Tarkastusta suunnitellessaan tilintarkastajan tulee samalla arvioida sellaisia kohtia, mitkä tekisivät tilinpäätöksestä olennaisesti virheellisen tai puutteellisen. Perustuen olennaisuuteen tilintarkastajan tulee myös suunnitella miten hän ohjaa mahdollisia tilintarkastusapulaisia. (Kaisanlahti 2007, 32.) Sen lisäksi vastaavan tilintarkastajan tulee tilintarkastusalan standardien ja suositusten mukaan varmistua siitä, että tiimin jäsenillä on riittävästi kykyä, pätevyyttä, sekä aikaa tilintarkastuksen suorittamiseen täyttäen ammatilliset standardit, määräykset, sekä muut lainsäädäntöön perustuvat

vaatimukset ja antaa näiden myötä asianmukaisen tilintarkastuskertomuksen. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 227.)

Suunnitelmassa on olennaista huomioida tilintarkastusriskit ja arvioida sen vaikutukset tarkastussuunnitelmaan. Tilintarkastusriski sisältyy esimerkiksi sellaisiin tilanteisiin, joissa tilintarkastaja antaa puhtaan tilintarkastuskertomuksen missä tarkastusaineistoon on sisältynyt olennainen virhe tai puute. Tilintarkastusriski on jaettu kolmeen osatekijään, jotka ovat toimintariski, kontrolliriski ja havaitsemisriski. Toimintariski on tarkastettavan kohteen eri toimintojen luonteesta johtuvaa riskiä. Kontrolliriski on sellaisissa tilanteissa olemassa, missä kirjanpitojärjestelmät ja sisäinen kontrollijärjestelmä eivät estä tai paljasta tilintarkastusaineistoon liittyvää virhettä tai puutetta. Havaitsemisriskillä tarkoitetaan sellaista riskiä, mikä syntyy siitä, että tarkastuksessa ei paljastu tilintarkastusaineistoon sisältyvää virhettä tai puutetta. (Korkeamäki 2008, 36 - 37.)

Tilintarkastuksen kohteena on tilintarkastuslain mukaan yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus ja hallinto. Tilintarkastus suunnitellaan ja toteutetaan yleensä pienemmissä yhtiöissä yhdellä kerralla tilikauden päätyttyä. Suuremmissa yhtiöissä tilintarkastus jakautuu tilikauden aikana tapahtuvaan ja tilikauden päättymisen jälkeen tapahtuvaan tarkastukseen. Pienissä yrityksissä tehtävä tilintarkastus alkaa suunnittelulla ja aineiston keräämisellä. (Korkeamäki 2008, 38, 42.)

3.6 Tilintarkastajan raportit

Tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajia laatimaan raportit tilintarkastustehtävässään. Lain velvoittamat raportit ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 14 - 16 §.)

Uusi tilintarkastuslaki muutti tilintarkastajan raportointia koskevia säännöksiä. Siirtymäsäännösten takia vanha ja uusi raportointia koskeva laki ovat rinnakkain. Hyväksytyt tilintarkastajia koskevat uuden lain 3 luvun säännöt niiden tilikausien osalta, jotka alkoivat 1.7.2007 tai sen jälkeen. Auktorisoimattomat maallikotilintarkastajat noudattavat raportoinnissaan vanhaa lakia. (Korkeamäki 2008, 77.)

Tilintarkastajan tehtyä tilintarkastuksen antaa hän siitä merkinnän tilinpäätökseen, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen (Tilintarkastuslaki 2007/459, 14 §). Uuden lain mukaisesti merkinnässä tilintarkastajan ei enää tarvitse sisällyttää lausumaa hyvän kirjanpitoivan noudattamisesta. Se on jätetty pois tarpeettomana, sillä se katsotaan sisältyvän tilinpäätösmerkinnässä viitattavaan tilintarkastuskertomukseen. (HE 194/2006, 14 §.)

Tilintarkastajan tulee antaa tilinpäätöksen tarkastamisen jälkeen päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus (Tilintarkastuslaki 2007/459, 15 §). Tilintarkastuskertomuksen sisällön määrittävät tilintarkastuslain 15 §:ään sisältyvät säädökset, hyvä tilintarkastustapa ja ISA-standardit (HE 194/2006, 15 §). Uutena vaatimuksena kertomukseen on ilmoitus ISA-standardien käytöstä. Lisäksi kertomuksessa on maininta siitä, että kyseiset standardit edellyttävät tilintarkastajaa noudattamaan eettisiä vaatimuksia, sekä suunnittelemaan ja suorittamaan tilintarkastuksen saadakseen varmuuden siitä, että tilinpäätös ei sisällä olennaista virhettä tai puutetta. Tilintarkastuskertomuksesta on jätetty lakiuudistuksessa pois lausunnot koskien tilinpäätöksen lainmukaisuutta, tilinpäätöksen vahvistamista, tuloksen käsittelyä ja vastuuvapautta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 329, 337, 342.)

Uuden lain mukaisesta tilintarkastuskertomuksesta tulee käydä ilmi tilinpäätöksessä noudatettu tilinpäätössäännöstö. Tilintarkastuskertomuksen tulee sisältää lausunnot siitä, antaako kyseinen tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, sekä tiedon siitä, ovatko toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. Tilintarkastuskertomukseen sisältyy myös tilintarkastajan antamat mahdolliset huomautukset siitä, jos yhteisön tai säätiön vastuuvetäjä henkilö syyllistynyt sellaiseen tekoon tai laiminlyöntiin, josta voi seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan, tai rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia tai sen omia sääntöjä, yhtiösopimusta tai yhtiöjärjestyä. Emoyrityksen tulee lisäksi laatia erillinen vastaava kertomus koskien koko konsernia. Tilintarkastuskertomus luovutetaan viimeistään kaksi viikkoa ennen tilinpäätöksen vahvistavaa kokousta yhteisön tai säätiön hallitukselle tai vastaavalle toimielimelle. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 15 §.)

Uuden lain mukainen kertomus velvoittaa enemmän tilintarkastajaa, koska lakiin on tullut lisäksi vaatimus siitä, että tilintarkastajan tulee antaa tarpeelliset lisätiedot tilintarkastuskertomuksessa. Vanhan lain mukaan tilintarkastaja sai antaa lisätietoja silloin kun hän katsoi sen tarpeelliseksi. Uusi vaatimus lakiin tuo sen, että tilintarkastajan raportointi ei ole harkinnanvaraista, sillä hän joutuu tuomaan sellaiset asiat esille tilintarkastuskertomuksessa, joihin hän kiinnittää erityistä huomiota. Tämä säännös lisää näin ollen tilintarkastuskertomuksen informatiivisuutta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 348 - 349.)

Vanhaan lakiin nähden muuttui myös, se että tilintarkastuskertomuksesta jää pois tilintarkastajan muistutus tai muut täydentävät tiedot. Uudessa laissa puhutaan tässä kohdassa huomautuksesta yllä mainituissa tapauksissa. (HTM-yhdistys 2008.)

Tilintarkastuskertomuksesta on KHT-yhdistyksen toimesta tehty uusi vakiomuotoinen kertomusmalli, joka on laadittu tilintarkastusstandardin 700 ja tilintarkastuslain (459/2007) pohjalta. Uusi kertomusmalli hyväksyttiin 14.12.2007 KHT-yhdistyksen vuosikokouksessa.

Tilintarkastuskertomus annetaan silloin vakiomuotoisena eli muodoltaan ja sisällöltään tietyn kaavan mukaisena, kun tilintarkastus on suoritettu kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen ja silloin kun tarkastuksessa ei ole ilmennyt mitään vakiokaavasta poikkeavaa. Tilintarkastuskertomus annetaan vakiomuotoisena kun,

- tilinpäätös ja toimintakertomus antavat oikeat ja riittävät tiedot toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta
- toimintakertomus ja tilinpäätös eivät ole ristiriidassa
- ei ole syytä huomauttamiselle tilintarkastuskertomuksessa
- ei ole tarvetta antaa lisätietoja
- erityislainsäädännön edellyttämät lausumat tai tilintarkastuskertomukset voidaan antaa vakiomuotoisina. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 331.)

Mukautettu tilintarkastuskertomus annetaan kun tilintarkastuskertomuksen sisältämät lausunnot eivät ole vakiomuotoisia. Mukautettu kertomus annetaan myös jos tilintarkastaja on huomauttanut jostain asiasta kertomuksessa tai antanut lisätiedon. Tilintarkastusstandardi 701 ohjeistaa mukautettua kertomusta. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 332.)

Tilintarkastuskertomus on silloin mukautettu kun,

- tilintarkastuslain edellyttämät lausunnot ovat ehdollisena tai kielteisenä, tai niitä ei ole annettu lainkaan
- on annettu vakiomuodosta poikkeavana lausunto erityislainsäädäntöä edellyttäen
- tilintarkastuskertomuksen sisältäessä huomautuksen vastuuvolliselle
- tilintarkastuskertomuksen sisältäessä tilintarkastajan antaman lisätiedon. (Korkeamäki 2008, 83).

Kun tilintarkastajalla on jotain huomautettavaa sellaisista asioista, joita ei laiteta tilintarkastuskertomukseen, jollekin yhteisön tai säätiön hallitukselle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuuvolliselle henkilölle, merkitään ne tilintarkastuspöytäkirjaan. Vastuullisen toimielimen tulee käsitellä pöytäkirja viipymättä ja säilyttää se huolellisesti. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 16 §.)

Tilintarkastaja voi lisäksi antaa tilintarkastusmuistion. Sen kohdalta ei ole säädelty lainsäädännössä ja se on vapaamuotoinen asiakirja. Siihen voi sisältyä sellaisia huomautuksia, joita ei laiteta tilintarkastuskertomukseen tai pöytäkirjaan. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 360.)

Tilintarkastajan muihin raportointeihin lukeutuvat erilaiset lausunnot ja todistukset, sekä mahdollinen raportointi muissa tehtävissä. Esimerkiksi osakeyhtiölaki vaatii tietyissä tilanteis-

sa tilintarkastajan kirjallista todistusta tai lausuntoa. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 363 - 364.)

Kansainvälinen tilintarkastusstandardi 230 edellyttää tilintarkastajilta työnsä dokumentoimista. Tilintarkastajan työpaperit eli työn dokumentointi on osana hyvää tilintarkastustapaa, mikä edellyttää tilintarkastajia dokumentoimaan suorittamansa tilintarkastustyö. Standardin mukaisella dokumentaatiolla tarkoitetaan aineistoa, johon on dokumentoitu suoritettujen tilintarkastustoimenpiteet, hankittu relevantti tilintarkastusevidenssi, sekä tilintarkastajan tekemät johtopäätökset. Lisäksi standardi edellyttää, että työpaperit sisältävät evidenssin, joka osoittaa, että tilintarkastus on suoritettu ISA-standardien, sekä sovellettavien lainsäädäntöön ja määräyksiin perustuvien vaatimusten mukaisesti. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 290 - 291 Tilintarkastusstandardin 200 mukaan.) Tilintarkastajien työpaperit on tarkoitettu tilintarkastajien omaan käyttöön. Niitä ei siten julkaista missään. Laadittujen työpaperiensa perusteella tilintarkastaja päätyy antamaansa lausuntoon. Niiden avulla tilintarkastaja suunnittelee ja toteuttaa tarkastuksensa. Työpaperit ovat laadunvalvonnan kannalta tärkeitä, sillä ne tarkastetaan tilintarkastajien laaduntarkastuksessa. (Korkeamäki 2008, 94.)

3.7 Tilintarkastajan vastuu ja vastuuvapaus

Tilintarkastaja on toiminnastaan vastuussa sivulliselle ja toimeksiantajalleen eli yhteisölle tai säätiölle, jonka hallinnon, kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tilintarkastaja on valittu tarkastamaan. Tilintarkastajalta edellytetään virheetöntä ja lain mukaista tehtäviensä suorittamista. Tilintarkastajan vastuu luokitellaan vahingonkorvausvastuuseen, rikosoikeudelliseen vastuuseen ja kurinpidolliseen vastuuseen. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 470.) Uuden tilintarkastuslain 51 § määrittelee tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun. Sen mukaan tilintarkastaja on vahingonkorvausvelvollinen yhteisölle tai säätiölle itselleen tai yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle tai ulkopuoliselle tahallisesti tai huolimattomasti aiheuttamastaan vahingosta. Tilintarkastaja on vastuussa apulaisensa toiminnasta ja niiden aiheuttamista vahingoista. Tilintarkastusyhteisön toimiessa tilintarkastajana päävastuussa ovat yhdessä päävastuullinen tilintarkastaja ja yhteisö. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 51 §.)

Tilintarkastaja on korvausvelvollinen täyden määrän aiheuttamastaan vahingosta. Vahingonkorvausvastuun lähtökohtana on niin sanotusti saattaa vahinkoa kärsinyt siihen taloudelliseen asemaan, mitä se oli ennen vahingon tapahtumista. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 470.) Sellaisissa tilanteissa tilintarkastaja voi aiheuttaa vahingon, jos esimerkiksi hän ei havaitse laitonta menettelyä tai laiminlyöntiä tai ei raportoi siitä. Yhteisön omistaja voisi vaatia vahingonkorvasta sellaisissa tilanteissa, kun on tehty sijoituspäätös väärästä tilinpäätösinformaatiosta johtuen. Osakeyhtiössä taas voisi olla yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen toiminta. (Korkeamäki, 2008, 23.)

Rikosoikeudellisen vastuun mukaan tilintarkastajan tehtyä rangaistavaksi säädetyn teon, voidaan hänelle asettaa syyte tuomioistuimessa ja tuomita siitä rangaistus. Vastuun toteutuminen tapahtuu yleensä aina yleisessä tuomioistuimessa (Horsmanheimo & Steiner 2008, 493). Tilintarkastuslain mukaan rangaistavia tekoja ovat, tilintarkastajan ammattinimikkeen luvaton käyttäminen, tilintarkastuskertomuksen laatimisesta annetun säännöksen rikkominen ja muissa lausunnoissa väärin tai harhaanjohtavien tietojen antaminen (Korkeamäki 2008, 24).

Uuden tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan ammattinimikettä saavat käyttää ainoastaan auktorisoidut KHT- ja HTM-tarkastajat, jotka on merkitty Tilintarkastuslautakunnan rekisteriin. Tilintarkastajan ammattinimikkeen väärinkäytöksestä niin, että hänen oletetaan olevan tilintarkastuslain edellyttämä tarkastaja, seuraa sakkorangaistus. Tilintarkastajan antaessa tahallisesti tai törkeän huolimattomasti virheellisen tai puutteellisen tilintarkastuskertomuksen, syyllistyy hän tilintarkastusrikkomukseen. Tilintarkastusrikkomukseksi voidaan lukea muukaan muussa lausunnossa tai todistuksessa annettu selkeästi väärä tai harhaanjohtava tieto. Rangaistava rikos on tilintarkastajan salassapitovelvollisuuden rikkominen. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 494 - 495.)

Kurinpäällisen vastuun mukaan tilintarkastajan rikkoessa säännöksiä ja velvollisuuksia voi hän joutua tilintarkastuslain määrittelemien valvontaorganisaatioiden kurinpitotoimien kohteeksi. Valvontaorganisaatiot ovat valtion tilintarkastuslautakunta, Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunta sekä kaupakamarien tilintarkastusvaliokunnat. Valtion tilintarkastuslautakunnan tehtävänä on vastata tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta ylimpänä toimielimenä. Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnan eli TILA:n tehtävänä on valvoa KHT-tilintarkastajien ja yhteisöjen ammattitaidon säilyttämistä ja sitä, että tilintarkastajat toimisivat tilintarkastuslainsäädännön mukaisesti. TIVA eli alueellisten kaupakamarien tilintarkastusvaliokunnat valvovat taas HTM-tilintarkastajia ja -yhteisöjä kuten TILA valvoo KHT-tarkastajia. Kurinpitollisia seuraamuksia ovat huomautus, varoitus ja hyväksymisen peruuttaminen. (Korkeamäki 2008, 25.)

Tilintarkastuslain mukaan Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunta tai kaupakamarien tilintarkastusvaliokunta ovat velvollisia antamaan tilintarkastajalle varoituksen, mikäli hän on huolimattomuudellaan tai varomattomuudellaan menetellyt lain vastaisesti tai rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana tai menetellyt perusteettomasti tavalla alentaen tilintarkastajien ammatillista luotettavuutta tai arvoa. Tilintarkastajalle annetaan silloin huomautus, mikäli tilintarkastajan menettelyyn liittyy lievempiä seikkoja.

(Tilintarkastuslaki 2007/459, 49 §.) Valtion tilintarkastuslautakunnalla on lain mukaan oikeus peruuttaa hyväksyminen, mikäli tilintarkastaja on tahallaan tai törkeällä huolimattomuudellaan menetellyt lain vastaisesti, tai on rikkonut toistuvasti velvollisuuksiaan varoituksesta

huolimatta tai ei ole enää ammattitaitoinen tai ei täytä hyväksymisen muita edellytyksiä. On mahdollista peruuttaa hyväksyminen määräajaksi, kuitenkin enintään kahdeksi vuodeksi. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 51 §.)

Uusi laki muutti vanhaa lakia siten, että tilintarkastajien vahingonkorvausvastuu laajeni. Uusi laki on vastuussa hyvin vanhan kaltainen, mutta ero siinä on säännösten soveltamisalassa. Siten uuden lain mukaan lakia voidaan soveltaa toimeen, jonka perusteella tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön. (Tilintarkastuslaki 2007/459, 1 §.) Säännöksen tarkoitus on ulkopuolisten luottamuksen turvaaminen tilintarkastajan toimintaa kohtaan (Mähönen 2007, 36).

Maallikkotilintarkastajien tilintarkastukseen sovelletaan siirtymäajan vanhaa tilintarkastuslakia. Siten maallikoiden velvollisuudet eroavat KHT- tai HTM-tarkastajasta. Koska ISA-standardit eivät velvoita maallikkotarkastajia sitovina normeina, niin he laativat vanhan lain mukaisen tilintarkastuskertomuksen. Maallikoilla on erilainen vastuu kuin KHT- ja HTM-tarkastajilla, sillä maallikot noudattavat eri säännöksiä. Erilaisesta vastuusta saattaa seurata tulkintaongelmia. Maallikkotarkastajien vastuu ei ole siis käytännössä toteutunut, koska heiltä ei ole vaadittu vahingonkorvausta virheellisen tilintarkastuksen aiheuttamastaan vahingosta. Tämä on Mähösen mukaan ongelmallista maallikkotilintarkastuksen kannalta, koska vahingonkorvausuhan tavoitteena on toimia työssään huolellisesti (Mähönen 2007, 36 - 37.)

Uusi tilintarkastuslaki toi muutoksia vastuuvapauteen sen kannalta, että tilintarkastajan ei tarvitse enää ottaa siihen, sekä osingonjakoon ja tilinpäätöksen vahvistamiseen tilintarkastuskertomuksessaan erikseen kantaa. Tilintarkastuskertomukseen tilintarkastaja ottaa ainoastaan kantaa vain siihen, antaako tilinpäätös ja mahdollinen toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot ja ovatko toimintakertomus ja tilinpäätös ristiriidattomia keskenään. Uudistus vaikuttaa tilintarkastajan omaan vastuuseen siten, että tarkastaja voisi Tuokon mukaan niin sanottu jättää huomioimatta kaikki visaisimmat hallintoon ja yhtiöiden asioiden hoitoon liittyvät kysymykset. Siitä johtuen tilintarkastajan vastuu ei Tuokon mukaan laukea niin helposti kuin aiemmin. Vastuuvapaus muuttaa hänen mukaansa tilintarkastajan työn sisältöä olennaisesti. Asetus on ristiriidassa osakeyhtiölain kanssa, sillä se edellyttää vastuuvapauden myöntämistä. Tilintarkastajan tulee ottaa tilintarkastuskertomuksessaan kantaa johdon ollessa vahingonkorvausvelvollinen yhtiötä kohtaan tai voitonjakoesityksen olevan epäkunnossa. (Tuokko 2007, 37.)

3.8 Tilintarkastuslain siirtymäajan säädökset

Lakiuudistuksen yhteydessä on laadittu niin sanottu neljän vuoden siirtymäaika auktorisoimattomien tilintarkastajien poistumiseen ennen 1.7.2007 perustetuille yhteisöille ja säätiöille.

Lain voimaantulon 1.7.2007 jälkeen perustettuihin yhteisöille ja säätiöille sovelletaan vain uutta tilintarkastuslakia, jolloin tilintarkastajan tulee olla hyväksytty KHT- ja HTM-tarkastaja. Siirtymäajalle on määritelty uudistamisen yhteydessä joitain poikkeuksia, jotka ovat voimassa vain 31.12.2011 asti. Yhdistykset saavat noudattaa tilintarkastajan valinnassaan vielä vanhaa lakia. Osakeyhtiöön, avoimeen tai kommandiittiyhtiöön tai osuuskuntaan voidaan valita siirtymäkauden ajaksi auktorisoimaton maallikkotilintarkastaja, mikäli seuraavista edellytyksistä enintään yksi täyttyy edellisessä tilinpäätöksessä:

- tase yli 340 000 euroa
- liikevaihto yli 680 000 euroa
- työntekijöitä keskimäärin yli 10.

Mikäli näistä täyttyy useampi kuin yksi, tulee valita maallikkotilintarkastajan lisäksi vähintään yksi auktorisoitu tilintarkastaja. Kuitenkin siirtymäajalla tulee valita vain auktorisoitu tilintarkastaja isommissa yrityksissä. Se edellyttää, että enemmän kuin yksi seuraavista edellytyksistä täyttyy:

- tase yli 2 100 000 euroa
- liikevaihto yli 4 200 000 euroa
- työntekijöitä keskimäärin yli 50.

Asunto-osakeyhtiöille on säädetty jo aiemmin, että auktorisoitu tilintarkastaja tulee valita, mikäli yhtiön rakennusten huoneiden lukumäärä on yli 100.

Säätlain mukaan säätiöön tuli valita vähintään kaksi tilintarkastajaa, josta vähintään yksi pitää olla KHT- tai HTM-tilintarkastaja. Uuden tilintarkastuslain myötä säätiölle voidaan valita vain yksi tilintarkastaja. Näin ollen jos säätiö on perustettu ennen 1.7.2007, siihen voidaan valita maallikkotilintarkastaja toiseksi tilintarkastajaksi siirtymäajaksi vuoden 2011 loppuun asti. Tietyillä poikkeustapauksilla on mahdollista, että säätiöllä voi olla siirtymäkauden ajan vain maallikkotilintarkastajia. Poikkeuslupia ei kuitenkaan uuden lain voimaan astumisen jälkeen ole voitu myöntää. (Korkeamäki 2008, 27 - 28.)

Vanhaa tilintarkastuslakia sovelletaan muiltakin osin, mikäli yhdistys tai säätiö on valinnut maallikkotilintarkastajan. Maallikkotilintarkastajan tulee laatia tilintarkastuskertomus vanhan lain määräysten mukaisesti. Mikäli yhteisön tai säätiön määräysvalta on kunnalla tai kuntayhtymällä, voidaan valita enintään 31.12.2012 päättyväksi toimikaudeksi JHTT-tilintarkastaja HTM-tilintarkastajan asemasta. 31.12.2012 jälkeen KHT- tai HTM-tilintarkastajan rinnalle voidaan valita JHTT-tarkastaja toiseksi tilintarkastajaksi kuntakonsernin tytäryhtiöön. (Korkeamäki 2008, 28 - 29.)

4 Tutkimus

4.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus on tehty laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimusmenetelmä on tilintarkastajina toimivien henkilöiden eli auktorisoitujen KHT- ja HTM-tarkastajien ja auktorisoimattomien maallikotarkastajien haastattelut. Tutkimusta varten haastateltiin kahdeksaa henkilöä, joista neljä on auktorisoitua tilintarkastajaa ja neljä maallikotarkastajaa. Haastattelujen toteuttamistavaksi on valittu puolistrukturoidut teemahaastattelut, sillä ne sopivat tavoitteeseen kerätä tarkastajien näkökulmasta kommentteja ja kokemuksia lakiuudistuksesta, sekä lain tuomia muutoksia heidän omaan toimenkuvaansa. Tutkimusmenetelmäksi sopivat parhaiten puolistrukturoidut teemahaastattelut, sillä niissä ei edetä tarkkojen ja yksityiskohtaisten kysymysten kautta. Siinä kysymykset ovat niin sanotusti väljempiä ja ne perustuvat ennalta suunniteltujen teemojen pohjalta. Teemahaastattelussa teemat ovat haastateltaville henkilöille samat, mutta niissä on joustavasti liikkumavaraa haastateltavien asiantuntijuuden mukaisesti. Tarkoitus oli pyrkiä haastatteluissa vapaamuotoiseen keskusteluun laadittujen teemojen pohjalta. (Tampereen yliopisto 2004.) Teemahaastattelun avulla on pyritty saamaan haastateltavien näkökulmaa, tietämystä ja ymmärrystä tutkittavasta asiasta. Teemahaastattelun lähtökohtana on se, että haastateltavilla henkilöillä on tietoa tai kokemusta tutkittavasta asiasta. Tähän liittyen haastateltavien valinta ei ole satunnaista vaan sen tulee olla harkittua. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 88.)

4.2 Tutkimustulokset

Koska henkilöiden haastattelut ovat anonyymeja, on haastattelujen alussa käytetty ainoastaan muutamaa taustakysymystä kartoittaakseen henkilöiden koulutustaustaa ja alan työkokemusta. Lisäkysymyksenä oli se, että milloin he olivat suorittaneet kaikki mahdolliset tutkinnot ja kuinka kauan ovat olleet tilintarkastajina.

Haastateltavat henkilöt ovat erikokoisista tilintarkastustoimistoista. Haastateltavista neljästä auktorisoiduista tilintarkastajista yksi työskentelee pienemmässä tilintarkastustoimistossa, yksi on yksityisyrittäjänä omalla toiminimellään, yksi työskentelee melko suuressa kansainvälisessä tilintarkastustoimistossa, sekä yksi haastateltava on niin kutsutusta big four -tilintarkastustoimistosta eli kansainvälisesti suuresta toimistosta, mikä on KHT-yhteisö. Haastateltavista neljästä auktorisoimattomista tilintarkastajista kolme työskentelee samassa isossa kansainvälisessä tilintarkastustoimistossa ja yksi omalla työskentelee toiminimellään kirjanpitäjänä.

Tutkimustulokset on esitetty kysymyksittäin.

4.2.1 Haastateltavien henkilöiden koulutus ja alan työkokemus

Auktorisoiduista tilintarkastajista kaikki neljä ovat yhtä lukuun ottamatta koulutukseltaan kauppatieteiden maistereita. Lisäksi kolme on suorittanut KHT-tutkinnon ja yksi HTM-tutkinnon. Tilintarkastajan tutkinto on heillä suoritettu noin 10 - 20 vuotta sitten, ja keskimäärin noin 17 vuotta sitten. Työkokemusta heillä on tilintarkastusalalta noin 15 - 26 vuotta, keskimäärin noin 20 vuotta.

Auktorisoimattomista maallikotilintarkastajista yksi neljästä on suorittanut kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon ja muut kolme ovat kauppatieteiden maistereita. Lisäksi kaksi on suorittanut KLT -kirjanpitäjän tutkinnon. Tilintarkastusalan työkokemusta heillä on ollut muutamasta vuodesta kahteenkymmeneen vuoteen, keskiarvoltaan noin yhdeksän vuotta. Yksi auktorisoimattomista tilintarkastajista on läpäissyt vuoden 2008 HTM-tentin, mutta koska se ei ollut vielä haastatteluhetkellä vahvistettu tilintarkastusrekisteriin, niin siihen asti ei voida vielä puhua lain mukaisesta auktorisoidusta tarkastajasta.

Kaikilla haastateltavilla tilintarkastajina toimivilla henkilöillä on tilintarkastusalan työkokemusta keskimäärin 12 vuotta. Lisäksi heillä on muuta alan työkokemusta muista alan läheisistä työtehtävistä, kuten muun muassa kirjanpidosta, rahoituksen alalta ja verotuksesta.

4.2.2 Lakiuudistuksen merkittävimmät asiat

Ensimmäisessä kysymyksessä on kysytty haastateltavien merkittävimpänä pidettävää asiaa lakiuudistuksessa. Kysymyksen tarkoituksena oli herättää keskustelua ja saada selville, mitä tarkastajina toimivilla henkilöillä tulee aiheesta ensimmäisenä mieleen.

Haastateltavien keskuudesta nousi selkeästi neljä erilaista merkittävänä pidettävää asiaa: raportoinnin muuttuminen, maallikotarkastajien poistuminen, tilintarkastusvelvollisuuden pakon poistuminen pieniltä yhtiöiltä ja ISA-standardit.

Merkittävimpänä asiana mainittiin yleisimmin raportoinnin muuttuminen ja maallikoiden poistuminen. Raportointiin kuuluvat muutokset tarkoittavat tilintarkastajien laatiman tilintarkastuskertomuksen muodon muuttumista, sekä tilintarkastajan tilintarkastustyön dokumentointia koskevat säädökset. Maallikoiden poistumista pidettiin kaikin puolin merkittävänä asiana, ja on herättänyt keskustelua ja ajatuksia.

”Se maallikkojuttu on yks, on siinä se että se miten se maallikkojuttu jatkuu, kun maallikot tekevät vanhan lain mukaista työtä ja tilintarkastaja uuden lain mukaisen. Aika sekava ristiriita.”

Lisäksi tilintarkastusvelvollisuuden poistuminen mainittiin merkittävänä asiana muutamaa otteeseen. Nimenomaan pienempien yritysten tilintarkastajien keskuudessa on vastustettu uudistusta seuraavin perustein.

”Se on merkittävää, koska pääsääntöisesti PK-yrittäjät tekevät itse kirjanpitonsa tai käyttävät pieniä tilitoimistoja. Siinä sitten jää tilitoimiston harteille yrittäjän laskentatoimen hoitaminen, mikä on minusta riskitekijä.”

Kaksi KHT-tilintarkastajaa mainitsi ehdottomasti merkittävämpänä asiana ISA-standardit, kun ne hyväksytään EU:ssa. ISA-standardien merkittävyyttä on perusteltu muun muassa seuraavasti.

”Se on jättimäinen muutos. Koska ISA-standardien noudattaminen tarkoittaa sitä, että paljo on semmoista työtä, mitä on aikaisemmin kutsuttu tilintarkastukseksi, mutta huomataan se ei ole sitä. Se on paljon yksityiskohtaisempaa ja laajempaa. Niissä on niin paljon yksityiskohtia.”

4.2.3 Suhtautuminen lakiuudistukseen

Toisen kysymyksen tarkoitus oli saada tietoa tilintarkastajien tai tilintarkastajina toimivien henkilöiden omasta suhtautumisesta lakiuudistukseen. Tarkoitus oli saada selville mitä positiivisia ja negatiivisia asioita haastateltavat ovat havainneet lakiuudistuksessa. Tavoitteena oli saada tietoa haastateltavien näkökulmaa lakiuudistuksen tarpeellisuudesta.

Yksi isossa kansainvälisessä tilitoimistossa työskentelevä maallikotarkastajan kanssa heräsi keskustelu eron isojen ja pienten tilintarkastettavien yhtiöiden eroista. Pienemmissä tarkastuskohteissa vaaditaan tarkastajilta kunnon dokumentointia, mikä vie enemmän aikaa ja palkkio työstä on liian pieni työn määrään nähden. ”Ne on dokumentoitava kunnolla ja siihen menee tietty määrä aikaa, et se on käyty läpi. Et pienemmissä se aikataulupaine on vaan kovempi.”

Toinen isossa tilintarkastustoimistossa työskentelevä maallikotarkastaja totesi, että uudistus on aikamoista lakien yhteensovittamista, esimerkiksi tilintarkastuslain sovittaminen osakeyhtiölain kanssa. Kolmannen isossa tilintarkastustoimistossa työskentelevän maallikotarkastajan mielestä uudistus selkiyttää. Tosin ongelmaksi nousi ISA-standardien sisällyttäminen tilintarkastuslakiin osaksi tilintarkastustapaa ennen niiden hyväksymistä EU:ssa.

”Se on kans ilmeinen ongelma tässä, koska siinä lakiin on kirjattu sellaista mikä ei oo EU-tasolla vielä hyväksytty ja sitten voidaa aatella et se on jotain ohjeellista tässä vaiheessa.”

Yksi tarkastajista kuvailee seuraavasti lakiuudistuksen tarpeellisuudesta:

”Kyllä se varmasti on ollut tarpeellinen. Olemme EU:n jäseniä ja meidän on saatava harmonisointi lähelle EU:ta. Siitä se kaikki on lähtenyt.”

Lisäksi muutama haastateltava arvioi tilintarkastajien yleistä suhtautumista uudistukseen.

”Ehkä tilintarkastajat ovat semmoisia, että ei hirveästi nurista vaan nöyryytään ja opiskellaan sitten tämä lakiesitys.”

”Tilintarkastajat tekee silleen et sanotaan, et ei ole kapinallisia et jos laki toimii joltain niin tehdään lain mukaisesti.”

Hyviksi puoliksi nousi päällimmäisenä lakiuudistuksessa ylivoimaisesti kaikkien haastateltavien näkökulmasta maallikotarkastajien poistuminen. Poistumista kommentoitiin seuraavasti.

”Tilintarkastus kun mielletään maailmalla ammattimaiseksi hommaksi.”

”Minusta joka tapauksessa et maallikot vähitellen poistuvat on merkittävä ja hyvä muutos... Et tilintarkastushan on ammatti, että kuka tahansa ei pysty tekemään tilintarkastusta.”

”Minä pidän ihan hyvänä, että on ammattitilintarkastaja, mutta se, mikä on mielenkiintoista tilitoimiston näkökulmasta että miten omat asiakkaat ottaa asian vastaan, eli kun moni asiakas pystyy jättämään sen tilintarkastajan pois ja moni niin kuin lähtee sille tielle.”

Myös kahden tilintarkastajan mielestä lakiuudistus selkeytti asioita. Yksi isossa yrityksessä työskentelevä maallikotarkastaja ei uskonut, että lakiuudistus toisi mitään muutoksia työtehtäviinsä.

Haastattelujen perusteella koettiin maallikotilintarkastajien poistuminen huonoksi siltä kannalta, että se jäi ikään kuin kesken. Eli tilintarkastajat eivät olleet tyytyväisiä lain toteutukseen. Syinä tähän olivat pitkä siirtymäaika sekä se, että laki jäi voimaan vielä maallikoiden osalta yhdistykseen ja säätiöihin.

”Erityisen huonoa tämä yhdistysten tilintarkastuksen jatkuminen käytännössä entisellään. Ei ole kauhean fiksuria, että on kaksi tilintarkastusjärjestelmää yhtä aikaa voimassa. Se tekee asian monimutkaiseksi ja epäselväksi.”

”Se jäi kesken.”

Tilintarkastusvelvollisuuden poistuminen pieniltä yhtiöiltä herätti myös kommentteja ja keskustelua. Siinä on nähty sekä hyviä että huonoja puolia. Esimerkiksi pienessä tilintarkastustoimistossa työskentelevä auktorisoitu tarkastaja kommentoi tilintarkastusvelvollisuuden poistumista, sillä että se koskettaa nimenomaan pieniä tilintarkastustoimistoja tai yksittäisiä asiakkaita, sillä heiltä jää asiakkuuksia pois.

”Se on koskenut monta tarkastajaa, sillä ne ovat niin pieniä yrityksiä, nimenomaan Suomessa, mutta kansainvälisesti ei ole mikään ongelma.”

”Ehkä moni kritisoi sitä, että tarkastus jätetty pois pieniltä yhtiöiltä. Siinä on omat hyvät ja huonot puolensa. Mä luulen vaan et, jos pienet jää pois, ni se antaa vaa ammattilaisille tilaa.”

”Kyllä ehdottomasti negatiivisimpana seikkana tässä lakiuudistuksessa, että pienillä osakeyhtiöillä on mahdollisuus luopua tilintarkastuksesta. Käytännössä tilanne on se, että osakeyhtiöt jakautuvat suomessa kahtia tilintarkastettuihin ja tilintarkastamottomiin.”

Lisäksi yhden kirjanpitäjänä työskentelevän maallikotarkastajan mielestä tilintarkastusvelvollisuuden muuttumisella on sekä hyviä että huonoja puolia.

”Jos se tuntuu, että puolet liikevaihdosta menee tilintarkastuspalkkioihin tai tuntuu siltä, niin minun mielestä hyvä, että on. Monesti on niin kun tekee kirjanpitoa, niin voi sitten kysyä tilintarkastajalta hänen mielipidettään.”

ISA-standardit herättivät myös paljon erilaisia kommentteja maallikoiden poistumisen lisäksi. Haastatteluissa kävi selkeästi ilmi eroja pienissä ja isoissa tilintarkastustoimistoissa koskien ISA-standardeja. ISA-standardeja ei vielä ole hyväksytty EU:ssa, mutta ne on Suomessa sisällytetty uuteen tilintarkastuslakiin suosituksina osana hyvää tilintarkastustapaa. Kuitenkin isoissa kansainvälisissä tilintarkastustoimistoissa ISA-standardeja on noudatettu jo pitkään. Aiheesta yksi isossa tilintarkastustoimistossa työskentelevä maallikotarkastaja totesi, että koska isoissa toimistoissa nämä on huomioitu jo aiemmin, niin pienissä tilintarkastustoimistoissa työskenteleville tarkastajille voi olla isompi pala tämä suositusten noudattaminen, esimerkiksi laadunvalvonnan osalta.

”Ei se sen kummempaa tarkastuksen sisältöön vaikuta, ehkä jollekin pienemmille tarkastajille. Niille se voi olla isompi asia tää suositusten noudattaminen. Et nää laadunvalvonta-asiat ja nää tälläset voi olla niinku isompi asia, isommas talos tämmöset asiat on huomioitu jo paljon aikaisemmin.”

Yleisesti muutamista haastatteluista selvisi, että ongelma on siinä, että standardien mukainen tarkastus menee yksittäiselle tarkastajalle aivan liian työlääksi. Se edellyttää laajoja ja hyviä tilintarkastusohjelmistoja. Moni asia menee mahdottomaksi tarkastaa aivan standardien antamien asetusten mukaisesti. Siinä menee paljon aikaa dokumentointiin, sillä tilintarkastaja joutuu dokumentoimaan työnsä, jotta hän pystyy osoittamaan, että on havainnut kaikki olennaiset asiat tarkastuksessaan. Siihen menee paljon työaikaa ja sen tulisi vaikuttaa tilintarkas-

tajien saamiin palkkioihin. Standardien mukainen tarkistaminen menee yhden tilintarkastajan mukaan hyvin kyseenalaiseksi.

”Niin, se menee työlääks ja onks se ylipäänsä mahdollista, ku jos mietitään sitä... Siis nää ISA-standardithan lähtee siitä, et tarkastat yritysten sisäistä kontrollia. Ja et millaisia kontrolleja on yrityksessä ja otat siihen kantaa.”

Yksi tilintarkastaja totesikin haastattelussa ISA-standardien tulon ongelmallisuudesta seuraavaa:

”Kun henkilöt jotka tarkastaa pieniä yrityksiä, tuntuu että nämä uudet säädökset ovat vähän raskaat. On niin älyttömän kovat vaatimukset.” Lisäksi hän näki asian näin:

”Jos niitä säädöksiä noudatetaan tiukasti, voi olla että, pienten yritysten tilintarkastaja toimii yksin ja voi käytännössä toiminta tulla melko hankalaksi.”

Yksi haastateltavista piti ISA-standardien sisällyttämistä tähän lakiin hieman hätiköitynä, sillä niitä ei ole vielä kuitenkaan hyväksytty virallisesti EU:ssa ja parin tilintarkastajan mukaan hyväksymiseen menee vielä vuosia. Heräsikin haastattelussa eräällä tilintarkastajalla kysymys, että ”Miksi ne ISA-standardit piti niin nopeasti saada ängettyä siihen lakiin, kun niitä ei ole vielä EU:ssa hyväksytty?” Hänen mukaansa olisi voitu harkita enemmän asioita.

Myös heräsi haastatteluissa keskustelua siitä miten tilintarkastajat kokevat ISA-standardit jos ne eivät ole lakia, mutta ne velvoittavat tarkastajia. Erään kommentti tähän oli:

”ISA-standardeista voi saada ajatuksia tai johdantoa siihen mitä on hyvä tilintarkastustapa, mutta ei sitä voi ottaa sillä tavalla kirjaimellisesti.”

”Suomessahan KHT-yhdistys kääntää niitä kokoajan suosituksina. Se että ne on lakia, se edellyttää EU:n hyväksyntää.” Tosin isoissa toimistoissa ne velvoittavat jo tilintarkastajia.

4.2.4 Lakiuudistuksen toteutuminen käytännössä

Kolmannella kysymyksellä on lähtökohtaisesti haluttu tietää onko lakiuudistus toteutunut haastatteluhetken mennessä odotetusti vai onko siinä ilmennyt jotain ongelmia. Uusi laki on kuitenkin ollut haastatteluhetkillä jo yli vuoden voimassa.

Tähän kysymykseen tuli hyvin erilaisia vastauksia, mutta kukaan ei kieltänyt sitä, että olisi toteutunut odotetusti. Haastatteluissa nousi vastauksissa kaksi erilaista näkökantaa. Ensinnäkin isommissa tilintarkastustoimistoissa ei ole paljon havaittu tähän mennessä muutoksia, sillä heillä on jo ISA-standardien mukaiset ohjelmistot. Ainoa muutos on erilainen tilintarkastuskertomus, mikä mainittiin pari kertaa. ”Keskeisin asia on se, että millaisen kertomuksen antaa ja ennen kaikkea se kertomus perustuu kansainvälisiin suosituksiin.”

Myös otettiin kantaa tilintarkastajan nimikkeen käyttämiseen.

”Ainoa mikä on, niin se kohta, että kuka on tilintarkastaja. Tilintarkastajan nimikettä voi käyttää ainoastaan auktorisoitu tilintarkastaja. Tällaisia pikkuasioita tulee vielä korjata.”

Laista voidaan parin haastateltavan mukaan sanoa vasta myöhemmin tulevaisuudessa, sillä se alkaa näkymään vasta paremmin kevään 2009 jälkeen, kun suurin osa yrityksistä on tarkastettu uuden lain mukaisesti vasta ensimmäistä kertaa.

”Ei voi nyt sanoa et ei ois toteutunut, mutta sanotaan et ne vaikutukset alkaa näkyä sitten tässä tulevaisuudessa.”

”Siellä voi olla aika paljon kysymysmerkkejä, jotka tulevat sitten vasta myöhemmin esiin.”

4.2.5 Uuden lain vaikutukset työtehtäviin

Neljännän kysymyksen tarkoituksena oli saada selville, miten tämä lakiuudistus on näkynyt jo henkilöiden omissa työtehtävissä ja millaisia muutoksia se on niihin tuonut.

Yleisesti haastatteluista kävi selkeästi ilmi, että vaikutukset henkilöiden omiin työtehtäviin näkyvät selkeimmin pienemmissä tilintarkastustoimistoissa ja yksityisten tilintarkastajina toimivien keskuudessa. Isojen ja pienten toimistojen erot johtuvat siitä, että esimerkiksi isoissa toimistoissa on jo valmiina tarkat dokumentointiohjelmistot, mitkä jo itsessään ovat pakottaneet laadukkaaseen ja hyvään dokumentointiin.

”Meillä on täällä ISA-standardien mukainen ohjelmisto. Mä luulen et meillä ei käytännön työhön se laki vaikuta. Me käytetään standardien mukaisia prosesseja.”

”Siellä on jo valmiiksi sellaisia työpapereita miten niitä tulee päivittää ja työn suunnittelusta, et ihan alusta loppuun asti. Se helpottaa tietyllä tavalla työtä, et se ohjelma pakottaa jo itsessään tekemään.”

”Minulla on semmoinen käsitys, että isommissa toimistoissa etenkin kansainvälisissä nämä rutiini on jo sillä tasolla sillä siellä on erilaiset sisäiset käytännöt ja toiminnot, siksi en usko että heillä ei tule olemaan niin vahva muutos.”

Kaikki haastateltavista auktorisoiduista tilintarkastajista mainitsivat uuden lain muuttavan tilintarkastajan raportointia eli esimerkiksi tilintarkastuskertomuksen muodon muuttumista. Samoin siinä mainittiin esimerkkinä vastuuvapauden lausekkeen vapaaehtoisuus.

”Jotenkin kertomuksessa tehti se vakkarimalli, mutta niitä tilanteita on valtava kirjo elävissä elämässä, että sitä kautta on joutunut miettimään, että miten ne asiat loppujen lopuksi siinä kertomuksessa sanotaan.”

”Se mikä käytännös näkyy on just nää kertomukset. Siinä on vielä paljon opettelemista ja miten kirjoitetaan... Se on ehkä keskeisin asia mitä tilintarkastuslaki on tuonut.”

”Toisaalta siinä on paljon vähemmän asiaa kun voi jättää pois, esimerkiksi vastuuvapaudesta ei ole pakko sanoa mitään.”

”Minun tulee kehittää raportointiani ja sen hallitsemista ja kuluttaa enemmän aikaa tarkastuksiin. Se on ollut haasteellinen tehtävä saada se koko teksti mahtumaan yhdelle A-4 - kokoiselle paperille.”

”Se on erilainen...tarkastaja joutuu sen sisältöä miettimään.”

”...työstetään niitä jatkuvasti ne on yhteistyössä keskuskauppakamarin kanssa ja isot toimistot tekee muutenkin yhteistyötä.”

Myös laadunvalvontaan otettiin kantaa. Ison toimistossa työskentelevä maallikotarkastaja ei näe siinä kohtaa lain tuomia vaikutuksia työtehtäviinsä.

”Toi sisäinen laadunvalvonta oli jo ennen tätä lakiuudistusta. Et se ei oo nähdäkseni muuttanut suuntaan eikä toiseen...et siitä sisäisestä laadunvalvonnasta et tarkastus on asiallisesti suunniteltua ja mitä tehtäviä on tehty ja kaikki otokset on perustellut ja on riittävän suuret, et tavallaan voidaan varmistua siitä, että se tarkastus on muodollisesti pätevää.”

Sen sijaan, sitä pienempi toimisto, koetaan ISA-standardien mukaisesti säädetty laadunvalvonta turhankin ankaraksi erityisesti yksittäisiä tarkastajia kohtaan.

”Sehän on hurja standardi. Se koskee yhden miehen tilintarkastustoimistoa. Siinähan täytyy olla semmoinen sisäinen laadunvalvonta ja tietyt prosessit...”

Yleisesti maallikotarkastajista kukaan ei huomannut lain muuttaneen heidän tähänastisia työtehtäviään.

4.2.6 Työtehtävien ja työmäärän muutokset

Viidennen kysymyksen tarkoituksena oli saada selville, onko tilintarkastajien työmäärä ja maallikoiden työtehtävät jollain tavalla muuttuneet lakiuudistuksen jälkeen ja tulevatko ne vielä muuttumaan ja mihin suuntaan.

Auktorisoiduilta tarkastajilta kysyttiin, onko heidän työmääränsä lisääntynyt tai lisääntymässä.

Työmäärän lisääntyminen ei ole vielä tähän asti näkynyt isommissa toimistoissa, kuitenkin sen pitäisi pikkuhiljaa lisääntyä, kun varsinkin standardeja tulee kokoajan lisää. Yleisesti ei vielä osattu ottaa tähän työmäärän tällä hetkellä kantaa, mutta kaikki haastateltavat uskoivat sen lisääntyvän jossain vaiheessa. Erityisesti se työmäärän muutos vaikuttaa pienten yhtiöiden tilintarkastajiin. Myös työmäärän muutos näkyy siinä, onko tarkastaja tehnyt yhdessä maallikon kanssa tarkastustyötä, sillä uuden lain mukaan se ei enää ole mahdollista. Kuitenkin vaikka maallikotarkastajat jäävät pois, niin myös tilintarkastusvelvollisuuspakon poistuminen pieniltä yhtiöiltä on kuulemma yleisesti vienyt pienempien yhtiöiden tarkastajilta joitain asiakkuuksia pois. Taas vastapainoksi joudutaan tekemään enemmän työtä sen tarkastuksen eteen mikä vie enemmän aikaa.

”No ei ole omalta osaltani vielä. Et se mistä se työmäärän lisääntyminen vois tulla on noi ISA-standardit. Ei se täs meillä näy. Kyllä varmaan mun mielestä pienissä yhtiöissä pitäis ylipääntänsä lisääntyä.”

”On se, ja se näkyy juuri työn lisäksi siinä, että tilintarkastushavainnot pitää dokumentoida paperille.”

”Kyllä se sikäli voi. Jos nyt on semmoinen tilintarkastusasiakas että on minun lisäksi maallikko, niin aikaisemmin oli työt jaettu eli on tehty yhdessä työ. Ja siten on voinut osin tukeutua toisen työhön ja vastuu on sama. Ja kirjoitettu yks yhteinen kertomus. Nythän se ei enää käy päinsä.”

”On se tasaisesti tullut lisää, mutta ei tähän lakiin liittyen vaan siksi koska pienet yrittäjät eivät pidä näistä isoista tilintarkastustoimistoista. He mielellään haluavat hakeutua pienempään.”

”...pelko oli rajojen tulon myötä, se että hommat loppuvat. On niin paljon asiakkaina niitä pieniä yrityksiä. Monelta on jäänyt toimeksiantoja pois. Totta kai yritetään keskustella asiakkaan kanssa tilintarkastuksen poisjättämisessä.”

Työmäärän kasvuun liittyen moni tarkastaja sanoi sen vaikuttavan myös tilintarkastuspalkkioihin. Eli työmäärä yksittäisen tarkastuksen osalta lisääntyy, sillä sen eteen tulee tehdä enemmän töitä.

”Ehkä pitää varoitella, että laskut ainakin suurenee, koska se on työläämpi. Ja voi olla, että jollekin pienelle yritykselle se voi tuntua kohtuuttomalta.”

”Pitäs nousta ja paljon.”

”Se on se haasteellinen kohta, siinä koska asiakas perinteisesti haluaa tilintarkastuksen hallalla ja nyt pitää saada se ymmärtämään, että siihen menee enemmän aikaa kun tuotetaan sitä raportointia.”

”Uskon et palkkioita on jonkin verran nostettu, mut onks se riittävällä tasolla, et kylhän nää työmäärät on kuitenkin kasvanut.”

Maallikotarkastajilta kysyttiin, mihin suuntaan heidän työtehtävänsä muuttuvat jatkossa. Eli onko heillä esimerkiksi aikomus suorittaa vaadittu tilintarkastustutkinto, jotta voivat jatkaa tilintarkastustyötään vai sen sijaan luopua tilintarkastuksesta.

Haastateltavista neljästä maallikosta kaksi oli jo ollut yrittämässä vuoden 2008 tutkintoja, joista toinen sen läpäisi. Yksi haastateltavista on myös aikomassa suorittaa tutkinnon aivan lähitulevaisuudessa. Yksi haastateltavista aikoo taas luopua kokonaan tilintarkastuksesta siirtymäajan aikana ja keskittyä kirjapitotehtäviinsä.

Muutaman haastateltavan kanssa syntyikin keskustelua KHT- ja HTM-tutkinnoista. Tutkinnot on tällä hetkellä tehty hyvin vaikeaksi läpäistä. Sen sijaan lakiuudistuksen myötä on alennettu tutkintoon osallistuvien vaatimuksia. Kuitenkin siinä havaittiin selkeästi vielä puitteita. Esimerkiksi haastateltavien henkilöiden mukaan siihen vaaditaan paljon jopa turhan yksityiskoh- taisia opintoja tietyiltä osa-alueilta.

”Sitä se ajetaan, että on matala kynnyks päästä suorittamaan tutkintoa, mutta itse tutkinto on sitten haasteellinen ja vaativa. Sen läpipääsemiseksi joutuu tekemään paljon töitä.”

”On se vähä outoa et kun puuttuu tiettyjä opintoja, niin ei pääse tenttiin... Toisaalta et se on kuitenkin tentti mikä on kaikille sama.”

4.2.7 Pienten yhtiöiden tilintarkastusvelvollisuus

Lopuksi on kysytty haastateltavilta pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuspakon poistumisesta. Kysymyksellä oli tarkoitus saada tietoa siitä, miten paljon sillä on vaikutusta tilintarkastajien työtehtäviin eli jääkö heiltä esimerkiksi paljon asiakkuuksia pois.

Tilintarkastusvelvollisuuteen otettiin kantaa jo aiemmissa haastattelukysymyksissä. Esimerkiksi kun kysyttiin lakiuudistuksen hyviä ja huonoja puolia, niin siihen otettiin kantaa kummaltakin puolelta.

Siihen, miten asiakkaita lähtee tämän lakiuudistuksen myötä, näkyy vähiten isommissa tilintarkastustoimistoissa, joissa asiakkaat ovat niin isoja, että menevät näiden kokorajojen yli. Sen sijaan se voi näkyäkin yksittäisten tilintarkastajien työssä, sillä yhden tarkastajan mukaan joiltain yksittäisiltä tarkastajilta on jäänyt pieniä yrityksiä pois. Haastateltavilla ei ole ollut tässä suuria muutoksia, korkeintaan joku siitä on halunnut luopua.

Yritysten luopumisen syitä voidaan vain arvailla tilintarkastajien keskuudessa, mutta yleisin syy on se, että ei haluta tai kustannussäästö. Myös muutama mainitsi siitä, että moni perustettava yhtiö ei ole ottanut ollenkaan tilintarkastajaa.

”Todella moni perustettava yhtiö ei halua sinne tarkastajaa. Syitä voivat olla juuri kustannussäästö ja se, että he eivät ymmärrä taustaa. Se on hyvin yksinkertaista perustaa yritys ja miettiä myöhemmin tilintarkastajia.”

Keskustelua syntyi myös siitä, että mitä tarkastajat tekisivät tilanteessa jossa, yhtiö on vasta perustettu ja ei ole ottanut tilintarkastajaa ja sitten se kasvaisi tilintarkastusvelvolliseksi. Tai jos sen on aikaisemmin tarkastanut maallikko. Siitä otettiin ensimmäisenä kantaa avaavan taseen tarkastamiseen.

”Tilintarkastuslain mukaan sun pitäs mennä aika monta vuotta taaksepäin. Et sä voi vaan katsoa sen yhden vuoden tasetta. Mistä sä tiedät ettei pari vuotta sitten ole ostettu joku yritystoiminta tai liikearvo, joka on kirjattu pois ja mikä viel vaikuttaa siihen. Et ISA-standardien mukaan on kyseenalaista et voitko sä edes tarkastaa vain yhtä vuotta.”

”...ja siitähän tulee juurta lisätutkimusta ensimmäisen vuoden tarkastukseen, että avattava tase joudutaan käymään paljon tarkemmin läpi kuin jos sillä on ollut tarkastus aikaisemmin.”

Rahoittaja voi kuitenkin vaatia yhtiöltä tilintarkastusta, jonka takia yhtiöt pitävät tilintarkastajan.

”Olen itse pyrkinyt sanomaan asiakkaille, että miettikää ja kysykää omalta rahoittajaltanne, et haluaako ne tarkastajan.”

”Sanotaan niin, että jos haluat myydä yrityksen, niin sitten voi tulla tilanne, että ostaja haluaa tilintarkastetun.”

4.2.8 Muita näkemyksiä lakiuudistuksesta

Haastatteluissa heräsi erilaisia keskusteluja lakiuudistuksessa, etenkin vielä loppuvaiheessa, jossa yksi tarkastaja otti kantaa vielä tilintarkastajien vahingonkorvausvastuuseen.

”Kyllä minusta olisi kohtuullista, että tilintarkastajan vastuu jollain tavalla rajattaisiin. Nythän se on edelleenkin rajoittamaton.”

”Toivoisin ja uskoisinkin että tällöinen tilintarkastajien vastuunrajoitus lähivuosina muuttuu.”

Yleisestikin tulevaisuus on vielä kaikille auki, sillä voi tulla lisää uusia lakimuutoksia, ja minäkälaisia, ei kukaan osannut siihen ottaa kantaa.

”...kun faktoja katsoo, niin kyllä muutoksia jatkuvasti tapahtuu. Kyllä vaan ne niinkun aikansa muhii ja niitä valmistellaan ja sitten niitä muutoksia tulee, että kyllä niitä tulee jatkuvasti ja valmistuuko varmaan koskaan...”

Yksi haastateltavista tilintarkastajista ehdotti reippaampaa keskustelua, siitä mitä laki on nyt käytännössä.

”Olis ehkä hyvä lainsäätäjille jos käytäs ihan läpi yhdessä joku pieni yritys, et miten se on oikeasti tarkastettu verrattuna siihen itse tarkastukseen ihan ISA-standardien mukaan, et siinä vähän tarvittais mun mielestä rehellisyyttäkin.”

Myös mainittiin muutamaan otteeseen sen olevan mahdollista, että tilintarkastusvelvollisuuden rajoja vielä nostettaisiin ylöspäin, niin että vielä suurempi osa yhtiöistä jäisi tilintarkastuspakon ulkopuolelle. Silloin tulisi jo olla jokin vastaava tarkastus tilalle esimerkiksi vähintään kirjanpidon osalta.

”Onhan monessa muussakin maassa pienillä yhtiöillä on vapautus tilintarkastuksesta, mutta on jokin vastaava tarkastus tilalla. Minusta on huonoa että Suomessa taas ei ole mitään tarkistusta tilalle.”

Yleisesti moni haastateltava totesi, että on perustettu erilaisia työryhmiä miettimään tilintarkastajien tulevaisuutta, mistä ei kukaan vielä tiedä, miltä voi tilanne näyttää vaikka viiden vuoden päästä. Tilintarkastajia kuitenkin koulutetaan jatkuvasti.

”Mutta tulee varautumaan siihen, että se laki tulee vielä muuttumaan. Voisi ajatella, että sitten meiltä lähtee kaikki asiakkaat tilintarkastusvelvollisuudesta. Se on aika mielenkiintoista, että miten se sitten muuttuu. Sittenhän on tuolla asetettu sellainen toimikunta, joka miettii tilintarkastajan tulevaisuutta. Tulevaisuus onkin auki ja kukaan ei tiedä vielä mitään. En osaa sanoa mitä me tehdään jo viiden vuoden päästä.”

”Mulla on semmoinen pelko, että tällainen yksin toimiva tilintarkastaja joka tekee päätöksiä työtä, sen toiminta voi tulla käytännössä mahdottomaksi...kyllä minulla on semmoinen näkemys, että voi olla että on kuoleva vara. Se on sääli, sillä olen kokenut että jotkut asiakkaat tarvitsevat meikäläisiäkin eikä ole vain isoja yrityksiä.”

5 Yhteenveto

Tutkimuksen tavoitteena on ollut saada selville uuden tilintarkastuslain tuomia käytännön muutoksia ja vaikutuksia tilintarkastajien ja tilintarkastajina toimivien henkilöiden työhön ja toimenkuvaan. Tavoitteen löytämiseksi on teoria-osiossa käyty läpi uuden tilintarkastuslain kohtia ja verrattu uuden lain tuomia muutoksia vanhaan lakiin nähden. Tutkimusosiossa on haastateltu tilintarkastajia ja tilintarkastajina toimineita henkilöitä lain vaikutuksista heidän työhönsä. Haastattelujen tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä miten lakiuudistus on mahdollisesti näkynyt henkilöiden työssä ja työtehtävissä. Eli käytännössä pyritty selventämään, löytyykö yhtäläisyyksiä teorian ja käytännön työn osalta. Tutkimusongelmana on ollut tutkimuksen alkuvaiheessa se, että ei välttämättä ole vielä havaittu mitään muutoksia sillä tarkastajilla ei ole ollut paljon kokemusta uuden lain mukaisista tarkastuksista. Suurin osa uudenlain mukaisista tarkastuksista tulee ensimmäistä kertaa vasta keväällä 2009.

Tutkimuksessa löytyi monia lakiuudistuksesta johtuvia tilintarkastajien ja maallikotarkastajien työhön vaikuttavia asioita. Tutkimus myös osoitti monelta eri kohdalta, että vaikutukset uudessa tilintarkastuslaissa näkyvät vähiten isommissa kansainvälisissä tilintarkastustoimistoissa kun taas eniten pienemmissä tilintarkastustoimistoissa ja etenkin yksittäisten tilintarkastajien työssä. Isoissa kansainvälisissä tilintarkastustoimistoissa muutokset ovat hyvin vähäisiä sen takia, koska niissä on ollut jo pidempään käytössä muun muassa kansainvälisten standardien vaatimat menettelytavat ja tilintarkastusohjelmistot, sekä luonnollisesti enemmän resursseja. Lisäksi heidän asiakkaansa ovat pääosin suuria yhteisöjä, joiden tarkastamiseen vaaditaan jo tarkkuutta ja kunnon ohjelmistot. Kuitenkin isoja ja pieniä tilintarkastustoimistoja yhdisti sama näkemys siitä, että pienten yritysten tarkastaminen menisi liiankin työlääksi uusien standardien mukaan tarkastettuna ja jopa mahdottomaksi sen osalta, mitä pienempi tarkastustoimisto olisi kyseessä. Lähinnä ongelma on isossa toimistossa se, kun saatu palkkio pienemmästä yrityksestä on kohtuuttoman pieni työn määrään nähden. Uuden lain vaatimukset lähinnä erilaisten varmistustoimenpiteiden osalta työn laadun kannalta ovat niin kovat

pienimpien yritysten tarkastamiseen, minkä tulisi näkyä maksettavissa tilintarkastuspalkkioissa ja aikatauluissa. Myös laadunvalvonnan vaatimukset sopivat paremmin isoille toimistoille, joilla on enemmän resursseja sen toteuttamiseen kuin yksittäisellä tilintarkastajalla.

Merkittävimmiä asioiksi lakiuudistuksessa nousivat haastateltavien henkilöiden näkökulmasta maallikotarkastajien poistuminen, tilintarkastajan raportointi, tilintarkastusvelvollisuuden poistuminen pieniltä yhtiöiltä, sekä kansainväliset tilintarkastusstandardit.

Maallikoiden poistuminen nähtiin siinä, että se toisi tilaa ammattilaisille. Maallikoiden työn osalta se toisi luopumista henkilöyhtiöiden ja osakeyhtiöiden tarkastuksesta siirtymäaikana tai tilintarkastajan tutkinnon suorittamista. Maallikoiden osalla muutokset työtehtävissä näkyvät paremmin vasta muutamien vuosien päästä siirtymäajan jälkeen. Niiden maallikoiden, jotka jatkavat tilintarkastustehtävissä siirtymäajan, tuli luopua uuden lain myötä tilintarkastajan nimikkeestä. He eivät voi enää kutsua itseään tilintarkastajiksi, sillä se edellyttää tilintarkastustutkinnon suorittamista. Siirtymäajan maallikot noudattavat tarkastuksissaan vanhan lain mukaisia säädöksiä.

Tilintarkastusvelvollisuuden säädöksillä on vaikutusta niiden tarkastajien työhön, joilta on jäänyt pieniä asiakkaita pois. Se on lähinnä koskenut pienempiä tilintarkastustoimistoja ja yksittäisiä tilintarkastajia, joiden asiakaskunta koostuu pääosin pienemmistä yrityksistä.

Raportoinnin säädökset ja kansainväliset tilintarkastusstandardit eli ISA-standardit vaikuttavat eniten tilintarkastajien työhön. Siitä, kuinka paljon ne vaikuttavat, riippuu siitä, onko kyseessä iso vai pieni tilintarkastustoimisto ja iso vai pieni tarkastuskohde.

ISA-standardien säädöksiä on jo joiltain osin otettu suosituksina mukaan uuteen tilintarkastuslakiin osaksi hyvää tilintarkastustapaa vaikka niitä ei ole hyväksytty vielä EU:ssa. Ne muuttavat olennaisesti tarkastajien työtä. Kuten yllä on jo mainittu, ne ovat isommissa toimistoissa jo käytössä, joten ne koskevat erityisesti pienempien toimistojen tarkastajia.

ISA-standardit näkyvät esimerkiksi vaatimuksena tilintarkastuskertomuksessa niiden ilmoittamisesta. Myös tilintarkastajien laatiman tilintarkastuskertomuksen kertomusmalli on laadittu näiden kansainvälisten standardien pohjalta. ISA-standardit näkyvät tilintarkastajien työssä myös laadunvarmistuksessa.

Raportoinnin osalta tutkimustulokset ovat osoittaneet, että lakimuutos on tässä kohtaa näkynyt auktorisoitujen tilintarkastajien työssä hyvin paljon, sillä nyt he joutuvat enemmän miettimään tilintarkastuskertomuksen sisältöä ja sitä, kuinka se kirjoitetaan. Tilintarkastuskertomus jää nimittäin asiakkaille niin sanotusti todisteeksi tilintarkastuksen suorittamisesta. KHT-yhdistyksen vakio muotoinen standardin 700 mukainen kertomusmalli on suuntaa antava. On-

gelmalliseksi on ilmennyt ne tilanteet, joissa tilintarkastajan tulee käyttää mukautettua kertomusta. Niitäkin tilanteita on paljon erilaisia. Myös uuden kertomuksen pitäisi näkyä jo ulkoasultaan pidempänä. Isossa toimistossa kertomusmalleja tehdään yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Sen sijaan on mahdollista, että taas yksittäinen tilintarkastaja joutuu pohtimaan enemmän sitä, kuinka laatia kertomus uuden lain kertomusmallin mukaisesti. Tutkimus todisti sen ongelmalliseksi, että tilintarkastuslaki on ristiriidassa osakeyhtiölain kanssa vastuuvapautta koskevassa lausekkeesta tilintarkastuskertomuksessa. Kuten tilintarkastajien vastuuvapaudessa on kerrottu, edellyttää osakeyhtiölaki vastuuvapauden myöntämistä. Tilintarkastajan tulee ottaa tilintarkastuskertomuksessaan kantaa johdon ollessa vahingonkorvausvelvollinen yhtiötä kohtaan tai voitonjakoesityksen olevan epäkunnossa. (Tuokko 2007, 37.)

Raportoinnin kannalta kansainväliset säädökset edellyttävät tilintarkastajilta entistä tarkempaa työn dokumentointia ja työpapereidensa järjestämistä siten, että he voivat osoittaa todeksi lausuntonsa, joihin he päätyivät. Tutkimus osoitti, että isoimmissa tilintarkastustoimistoissa on sellaiset ohjelmistot, mitkä pakottavat tarkastajan vaadittujen normien mukaiseen laadukkaaseen dokumentointiin. Säädös siis siten vaikuttaa pienempien tilintarkastustoimistojen tarkastajiin ja yksittäisiin tarkastajiin. Heillä säädökset näkyvät käytännössä työn lisäyksenä, sen lisäksi säädökset koettiin turhankin kovina ja jopa mahdottomilta noudattaa käytännössä.

Uusien säädösten menettelytavoista järjestetään tilintarkastajille paljon koulutusta. Lakiuudistus vaikutti tilintarkastajien työhön siten, että etenkin pienten toimistojen ja yksittäiset tilintarkastajat joutuvat opiskelemaan uuden lain mukaiset toimintatavat, etenkin raportoinnin osalta perusteellisesti.

Tilintarkastajaa velvoittavien säädösten ja asetusten noudattamista valvotaan laadunvalvonnan kautta. Tilintarkastajien tulee itse varmistaa työnsä laatu eli ennalta ehkäistä virheiden syntymistä ja toistumista. Tutkimus osoitti sen, että isoissa kansainvälisissä toimistoissa on jo oma sisäinen tiukka laadunvalvonta sekä sen lisäksi ulkoinen laaduntarkistus. Eli kansainväliset standardit ovat jo siellä käytössä, joten se ei vaikuta niissä tilintarkastajien työhön tässä lakiuudistuksessa, sillä se on ollut siellä osana toimintatapoja jo paljon aikaisemmin. Sen sijaan säädökset ovat kovat koskien pienempiä tilintarkastustoimistoja ja yksittäisiä tilintarkastajia, joiden varmistusjärjestelmät eivät ole varmastikaan lähes yhtä kattavia.

Tutkimus osoitti, että uuden lain pitäisi lisätä ja on lisännyt tilintarkastajien työn määrää. Se johtuu pääosin juuri tiukentuneista raportointi- ja dokumentointisäädöksistä. Eli kun työtä pitää tehdä yhden tarkastuksen eteen enemmän, niin se vie enemmän aikaa. Toisaalta taas pienempiä yhtiöitä tarkastavilta saattaa jäädä ja on jäänytkin asiakkuuksia taas vastineeksi pois. Kuitenkin pienempien tilintarkastustoimistojen työmäärä voi lisääntyä senkin takia, että

monet pienet yritykset ovat hakeutuneet isojen toimistojen sijaan heille asiakkaiksi. Sellaisissa tilanteissa työmäärä voi muuttua, jos yrityksen tilintarkastajina on ollut maallikotarkastaja ja auktorisoitu tarkastaja. Maallikoiden jäädessä pois jää tilintarkastus tilintarkastajan vastuulle. Tiukentuneet tilintarkastajan riippumattomuutta ja esteellisyyttä koskevat säädökset vaikuttavat siten työn määrään, että tilintarkastajien tulee käydä mahdolliset uudet asiakkaat entistä tarkemmin läpi, sillä niiden tulee täyttää riippumattomuutta koskevat vaatimukset ennen kuin he voidaan edes hyväksyä asiakkaiksi.

Tutkimus osoitti, että työmäärän lisääntymisen pitäisi näkyä siten tilintarkastuspalkkioissa. Etenkin pienimpien yritysten tilintarkastuksesta maksetut palkkiot ovat niin pieniä, että ne eivät kata uusien säädösten mukaisia tarkastuksia. Tilintarkastajien mukaan palkkioita joudutaan sen vuoksi nostamaan ja sitä kautta yrittää saada asiakkaat ymmärtämään palkkioiden hintojen nousun.

Yhteenvedona tutkimus osoitti sen, että tilintarkastajien toimipisteellä on hyvin pitkälti vaikutusta työtehtävien muuttumiseen lakiuudistuksen myötä. Vähiten muutoksia työhönsä kokivat isommissa toimistoissa työskentelevät tarkastajat. Kuten on jo todettu, se johtuu tarkoista toimintatavoista, ohjelmistoista ja resursseista. Pienet toimistot taas kokivat, että niitä tarvitaan taas pienempien yritysten keskuudessa, isojen yritysten keskittyessä suurempien yritysten tarkastamiseen. Lakiuudistus tuo monelta näkökulmalta muutoksia tilintarkastajien työtehtäviin. Kaikkia muutoksia ei vielä ole edes välttämättä havaittu, sillä moni totesi uuden lain näkyvän paremmin vasta kevään 2009, jälkeen jolloin on tarkastettu valtaosa yrityksistä uuden lain mukaisesti. Uusia säädöksiä tulee vielä lisää ja vanhoja muokataan, mitkä tulevat varmasti muuttamaan tilintarkastajien työtä aivan lähitulevaisuudessa.

5.1 Tilintarkastajien tulevaisuus

Lain muuttuessa ja uusien säädösten lisääntyessä voi tilintarkastuslaki kokea suuriakin muutoksia. Tällä hetkellä KHT-yhdistys kääntää koko ajan uusia kansainvälisiä standardeja. Tuleviin muutoksiin liittyen muutama tarkastaja arveli haastatteluissa tilintarkastusvelvollisten yritysten rajojen nostamista. Tällä hetkellä koetaan pienten yritysten tarkastaminen vaadittujen säädösten mukaisesti hyvin työlääksi sen saamaan korvaukseen nähden, sekä isompien toimistojen että pienempien toimistojen tarkastajien näkökulmasta. On ehdotettu sitä, että otettaisiin pienimmille yrityksille muiden maiden mukaisesti jokin vastaava tarkastus tilalle. Muuten Suomessa jäisi pienten yhtiöiden tilintarkastukseen selkeä aukko. Idea vastaavasta tarkastuksesta olisi Suomessa kannattavaa, sillä täällä on paljon pieniä osakeyhtiöitä. Ja kuten eräs haastateltava totesi, jäisi yritysten laskentatoimen hoitaminen muuten kokonaan jopa itse yrittäjän tai kirjanpitäjän harteille. Vastaava tarkastus voisi hyvin olla lähellä kirjanpidon tarkastusta, sillä sekin olisi parempi kuin ei mitään. Se antaisi rahoittajalle ja verot-

tajalle luotettavamman kuvan yhtiöstä. Samoin yrityskaupassa uusi omistaja saisi luotettavamman kuvan yhtiöstä, jos se olisi edes jollain tavalla tarkastettu. Tällä hetkellä pienempien yritysten kirjanpitäjät ovat voineet tukeutua monissa asioissa tilintarkastajaan monissa asioissa.

Yleisesti kukaan haastateltavista ei tiennyt mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Joltain osin tulisi lainsäätäjien huomioida myös yksittäiset tarkastajat, sillä nyt säädökset tuntuvat koventavan ja lisäävän heidän työtänsä käytännössä. Oli jopa pelkoa havaittavissa, että yksittäiset tarkastajat vähitellen poistuisivat kuolevana luonnonvarana. Aika kuitenkin näyttää, mihin suuntaan loppujen lopuksi edetään uusien säädösten myötä. Kuitenkin tärkeintä olisi pyrkiä siihen, että ei syntyisi valtavaa kahtiajakoa pienten ja isojen tilintarkastustoimistojen välillä esimerkiksi työmäärän kohtuuttomassa kasvussa pienten tarkastajien keskuudessa.

Uudistus on selkeyttänyt monia asioita, mutta se on samanaikaisesti jättänyt joitain asioita kesken, kuten esimerkiksi maallikoiden jääminen vielä yhdistykseen ja säätiöihin. Niiden osalta saisi tulla uudistusta, sillä se on kohtuutonta, kun on kaksi tilintarkastuslakia yhtä aikaa käytössä rinnakkain. Maallikot kun noudattavat vanhaa lakia. Samoin kansainvälisten standardien suhteen olisi voinut vielä vähän odottaa, eikä änkeä niitä sinne lakiin mukaan. Jotta ne olisivat lakia, tulisi niiden olla EU:n hyväksymiä. Nyt on jäänyt sellainen mielikuva ilmaan, että ymmärtääkö moni tarkastaja tai päättävä taho sitä, mitä nämä kansainväliset standardit käytännössä tarkoittavat. Esimerkiksi yksin toimivat tarkastajat joutuvat hyvin pitkälti itse miettimään ja pohtimaan lakiuudistuksen tuomia muutoksia. Monien uudistusten ongelmana tilintarkastajien työhön voi tuoda erilaiset näkemykset ja käsitykset ja mielipiteet tilintarkastajien keskuudessa. Ennen kuin kansainväliset standardit hyväksytään EU:ssa, ehditään mahdollisesti muokata lain asetuksia vielä moneen otteeseen. Niiden hyväksymiseen menee vielä tarkastajien mukaan vuosia.

5.2 Tutkimusetiikka ja luotettavuuden arviointi

Tutkimusta laatiessa tulee huomioida tutkimusetiikka. Tutkimusetiikka tarkoittaa ”hyviä tieteellisiä käytäntöjä”. Tutkijan tulee lainsäädännöllisesti ja tutkimuseettisesti kunnioittaa tutkittavien henkilöiden yksityisyyttä. Yleisimpiä eettisiä vaatimuksia ovat muun muassa rehellisyyden, sosiaalisen vastuun ja tunnollisuuden vaatimukset, sekä ihmisarvon kunnioittaminen. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.) Hyvän tieteellisen loukkauksen muodot ovat vilppi ja piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Vilpin erilaiset muodot ovat sepittäminen, vääristäminen, luvaton lainaaminen ja anastaminen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002.)

Tuomen ja Sarajärven, (2006, 134) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on monissa laadullisen tutkimuksen oppaissa ehdotettu määrällisessä tutkimuksessa tunnettujen käsitteiden validiteetin ja realiteetin hylkäämistä tai korvaamista. Realiteetin käsitteellä tarkoitetaan sitä, että tutkimusta toistettaessa päästäisiin samoihin tutkimustuloksiin. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että on tutkittu juuri sitä, mitä on ollut tarkoituskin tutkia. (Järvenpää 2006.) Tuomen ja Sarajärven mukaan (2006, 135 - 138) tutkijan tulee laadullisessa tutkimuksessa antaa lukijoilleen riittävästi tietoa tutkimuksen toteuttamisesta, jotta voitaisiin arvioida tutkimuksen tuloksia. Tuomen ja Sarajärven mukaan tutkimusta tuleekin arvioida omana kokonaisuutenaan, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus painottuisi. Luotettavuuden arvioinnissa tulee tutkimuksessa huomioida tutkimuksen kohde ja tarkoitus, omat sitoumukset tutkijana, aineistonkeruumenetelmä, haastateltavien henkilöiden valinta, sekä haastateltavien henkilöiden ja haastattelijan välinen suhde, tutkimuksen kesto ja aikataulut, tutkijan oma arvio tutkimuksensa luotettavuudesta ja selvitys siitä, kuinka aineisto on koottu ja analysoitu.

Tutkimuksen tiedonantajien valinta on ollut harkittua, sillä tarkoitus on ollut saada mahdollisimman paljon tietoa uuden lain vaikutuksista ja yleisesti uudesta laista. Haastateltavat henkilöt on valittu parin eri menetelmän mukaan. Pääosin valintamenetelmäksi on syntynyt niin kutsuttu lumipallo-otanta. Siinä haastattelujen alkutilanteessa tiedetään avainhenkilö tai avainhenkilöitä, jotka johdattavat tutkijan toisen mahdollisen haastateltavan henkilön pariin. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 88.) Haastateltavista henkilöistä kaikki yhtä lukuun ottamatta on kutsuttu haastatteluun käyttäen edellä mainittua tekniikkaa. Se on koettu helpommaksi tavaksi lähestyä eri tilintarkastajia ja siten on myös saatu haastatteluista enemmän irti, kun henkilöt ovat sidoksissa johonkin. Yksi haastateltava on saatu pelkästään suoraan HTM-yhdistyksen kautta. Lähes kaikkiin haastateltaviin henkilöihin on otettu henkilökohtaisesti yhteyttä sähköpostilla tai / ja puhelimitse. Muutama haastateltavista henkilöistä on saatu mukaan suoraan yhden haastateltavan kautta. Ennen haastatteluja henkilöille on myös kerrottu tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta, jotta haastateltavat saivat jonkinlaista käsitystä kysymyksistä. Hyvän eettisen käytännön mukaisesti on pyydetty haastateltavien lupaa haastattelujen nauhoittamiseen. Tutkimuksessa on haastateltu kahdeksan henkilöä, joista neljä on auktorisoimattomia tilintarkastajia ja neljä auktorisoituja tilintarkastajia. Laadulla on tärkeä merkitys tutkimuksessa, sillä lähtökohtana on ollut keskustella lakiuudistuksesta tilintarkastajien kanssa ja saada selvennystä lähteistä lukemasta materiaalista.

Haastattelut toteutettiin rauhallisessa paikassa. Kaikki haastattelut on nauhoitettu. Osassa haastatteluista on saatu kaikki tarkoituksenmukainen materiaali nauhalle, mutta muutamassa haastattelussa syntyi vielä uudelleen nauhoituksen jälkeen lähtöä tehdessä hieman vapaampaa keskustelua aiheesta. Muutaman haastateltavan kohdalla on kirjoitettu vielä muutamia yleisiä aiheeseen liittyviä asioita muistipaperille ranskalaisin viivoin.

Tarkoitus oli saada aineiston keruun ohella aikaiseksi keskustelua ja sitä kautta enemmän omaa tietämystä uudesta laista.

Haastattelut toteutettiin lokakuun ja joulukuun 2008 välillä Pääkaupunkiseudulla. Haastattelujen kesto oli keskimäärin 45 minuuttia. Haastattelujen kesto oli lyhimmillään 20 minuuttia, ja pisimmillään 1 h 30 minuuttia.

Haastatteluista syntynyt aineisto pyrittiin purkamaan litteroimalla mahdollisimman nopeasti haastattelujen jälkeen. Aineiston analyysissä on käytetty pääosin teemoittelua, mutta myös tyypittelyä ja luokittelua aivan vastausten mukaisesti. Joissain vastauksissa löytyi nimenomaan selkeitä eroja haastateltavan koulutuksen ja työympäristön osalta, jolloin ne on koettu hyväksi mainita. Joissain asiayhteyksissä niillä ei tuntunut olevan mitään merkitystä, joten silloin maininta niistä on jätetty pois.

Tutkimusta voidaan kokonaisuudessaan pitää luotettavana, sillä haastattelut on nauhoitettu, jotta henkilöiden näkemykset tulevat parhaiten esille. Keskustelemalla lakiuudistuksesta on pystytty saamaan enemmän ja luotettavammin tietoa kuin jos tutkimus olisi tehty kyselylomakkeelle. Keskustelun kautta on saatu myös haastateltavien omia mielipiteitä ja kommentteja asiasta. Tutkimuksen luotettavuutta on lisännyt suorat lainaukset haastatteluista. Ne myös elävöittävät tekstiä antaen selkeät perustelut annetuille vastauksille. Tutkimusprosessissa on noudatettu hyviä eettisiä käytäntöjä, mihin kuuluu haastateltavien lupa haastatteluiden nauhoittamiseen sekä haastateltavien yksityisyyden kunnioittaminen ja siitä johtuen esiintyminen tutkimuksessa anonymisti.

5.3 Lopuksi

Tutkimusprosessin lopputulos eroaa täysin siitä, mihin lähtökohtaisesti luulin päätyväni. Yleisesti paljon puhuttaneet tilintarkastusvelvollisuutta ja etenkin tilintarkastajien kelpoisuutta koskevat säädökset eivät olleet niin merkittäviä lakimuutoksia itse tilintarkastajien omaan työhön, kuin aluksi oletin. Sen sijaan ilmeni, että kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla on oikeastaan suurin merkitys koko lakiuudistuksessa. Työmäärän lisääntymisenä oletin lähtökohtaisesti esimerkiksi maallikoiden poistumista. Kuitenkaan näin ei tästä tutkimuksesta ilmennyt. Uutena asiana ilmeni valtava ero tilintarkastajien toimipaikkojen koossa työn erilaisuuden suhteen. On kuitenkin yksi sama laki, jota noudatetaan, mutta se käytännön puolen toteutuminen vaikuttaa hyvinkin erilaiselta. Isoissa ja pienissä toimistoissa on havaittavissa omat hyvät ja huonot puolensa. Lain säädösten kehittämisen kannalta tulisi huomioida myös pienet tilintarkastustoimistot ja heidän asiakaskuntansa aivan toiminnan jatkuvuuden kannalta kohtuulliset työvaatimukset huomioiden. Siinä on haastetta päättäjille kuinka sovittaa EU:n tulevat säädökset tänne Suomen olosuhteisiin. Sen tulisi ehdottomasti tapahtua maltilla ja

harkiten ja tilintarkastajia kuullen. Myös ongelmaksi havaitut seikat, esimerkiksi juuri uusien säädösten sovittaminen muihin lakeihin, tulisi tehdä huolellisemmin ja korjata jo niissä havaitut puutteet. Laki elää koko ajan ja jos sama tutkimus toistettaisiin muutamien vuosien päästä, olisi hyvin mahdollista, että lopputulos olisi aivan erilainen. Aika näyttää sen mihin suuntaan tilintarkastajien työ tulevaisuudessa muuttuu.

Lähteet

Kirjat ja vastaavat painetut julkaisut:

HE 194/2006 yksityiskohtaiset perustelut (tilintarkastus ja osakeyhtiö, uudistettu lainsäädäntö)

Horsmanheimo, P & Steiner, M-L. 2008. Tilintarkastus -asiakkaan opas. Helsinki: WSOY.

Kokkonen, S. 2000. Tilintarkastuksen perusteet ja käytäntö. Vantaa: WSOY.

Korkeamäki, A-M. 2008. Tilintarkastuksen perusteet. Helsinki: WSOY.

Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Artikkelit:

Kaisanlahti, T. 2007. Kansainväliset tilintarkastusstandardit uudessa tilintarkastuslaissa. Tilisanomat 2/2007, 31 - 33.

Mähönen, J. 2007. Tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta. Tilisanomat 3/2007, 34 - 37.

Tuokko, T. 2007. Tilintarkastuslaki muuttuu. Tilisanomat 2/2007, 34 - 37.

Waris, P. 2008. Milloin ja millainen tilintarkastaja on valittava? Tilisanomat 2/2008, 63 - 65.

Sähköiset lähteet:

Aejmelaesus, L. 2008. Laadunvalvonta uudistuu ja vastuuta rajataan. HTM-GRM Info 2 / 2008. Viitattu 21.9.2008. <http://www.htm.fi/tiedotus/2008/prime100.aspx>

HTM-tilintarkastajat ry. Laadunvalvonta.
<http://www.htm.fi/valvonta/laadunvalvonta>

HTM-tilintarkastajat ry. Tilintarkastajan valinta.
http://www.htm.fi/tilintarkastajan_valinta/uusi_tilintarkastuslaki

HTM-tilintarkastajat ry. 2007. Uusi tilintarkastuslaki annettu. Viitattu 24.3.2008.
http://www.htm.fi/tiedotus/tiedotteet_puheet_ja_kolumnit/2007/uusi_tilintarkastuslaki_annettu

Järvenpää, E. 2006. Laadullinen tutkimus. Viitattu 16.5.2008.
<http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/k2007/materiaali/luento4.pdf>

Kauppa- ja teollisuusministeriö. 2006. Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudelliset vaikutukset. Tutkimus. Viitattu 1.4.2008.
[http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/ED124D7D5E1DA415C22571400036FFED/\\$file/ratu2elo_2006_nettti.pdf](http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/ktmjur.nsf/All/ED124D7D5E1DA415C22571400036FFED/$file/ratu2elo_2006_nettti.pdf)

Keskuskauppakamari. 2008. HTM-tutkinto. Viitattu 21.9.2008.
http://www.keskuskauppakamari.fi/kkk/tutkinnot/HTM-tutkinto/fi_FI/HTM_tutkinto/

Keskuskauppakamari. 2008. KHT-tutkinto. Viitattu 21.9.2008.

http://www.keskuskauppakamari.fi/kkk/tutkinnot/KHT-tutkinto/fi_FI/KHT_tutkinto/

Keskuskauppakamari. 2008. Työ- ja elinkeinoministeriön asetus KHT- ja HTM-tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksista. Viitattu 21.9.2008.

http://www.keskuskauppakamari.fi/kkk/tutkinnot/KHT-tutkinto/fi_FI/KHT_tutkinto/_files/79229812478587085/default/asetus_hyvaksymisvaatimukset_suomi.pdf

KHT-Media 2008. Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008. Viitattu 14.11.2008.

http://www.kht.fi/julkaisut/julkaisu.html?julkaisu_id=54&action=esipuhe

KHT-yhdistys. Laadunvalvonta. 13.12.2006.

<http://www.kht.fi/yhdistys/esittely/laadunvalvonta/>

Tampereen yliopisto. 2004. Viitattu 16.5.2008.

<http://www.uta.fi/jour/opiskelu/harjoitteluraportti2004.html>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2002. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Viitattu 16.5.2008. <http://www.pro.tsv.fi/tenk/JulkaisutjaOhjeet/htkfi.pdf>

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 16.5.2008.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

http://www.fsd.uta.fi/laki_ja_etiikka/etiikka_lait.html

Liitteet

Liite 1 Haastattelurunko.....	48
-------------------------------	----

Haastattelurunko

Taustakysymykset:

1. Mikä on koulutustaustasi?
2. Mitä tutkintoja olet suorittanut?
3. Kuinka kauan olet tehnyt tilintarkastustyötä?

Kysymykset:

1. Mikä on merkittävin asia lakiuudistuksessa?
2. Miten olet suhtautunut tähän lakiuudistukseen?
 - a. Onko se ollut toivottava / tarpeellinen?
 - b. Miten se on jo otettu vastaan alallasi?
 - c. Miltä osin hyvin / huonosti?
3. Onko lakiuudistus toteutunut odotetusti?
4. Miten uudistus on vaikuttanut omiin työtehtäviisi? / Millaisia muutoksia se on niihin tuonut?
5. a. KHT- ja HTM-tarkastajat

Onko työmääräsi lisääntynyt? Tai onko tilintarkastajien työmäärä lisääntynyt / lisääntymässä? (Työmäärä ylipäänsä muuttunut - havaittavissa muutosta)

b. Maallikkotarkastajat

Muuttuvatko työtehtäväsi jatkossa? Mihin suuntaan eli onko sinulla aikomus suorittaa vaadittu tilintarkastustutkinto vai keskittyä muihin töihin eli luopua tilintarkastustehtävistä?

6. Aikovatko pienet kirjanpitovelvolliset hyödyntää kyseistä lakia ja luopua kokonaan tilintarkastuksesta?